

Collegium Nobilium Croaticum

GLASNIK

HRVATSKOGA PLEMIČKOG ZBORA

**HERALD
OF CROATIAN NOBILITY ASSOCIATION**

Broj/Num. 10

Svibanj/May 2013.

Sadržaj / Contents 10./2013.

- 3 PROSLOV / *Foreword*
- 4 POZIV NA 14. SJEDNICU VELIKOGA PLEMIČKOGA VIJEĆA/
Invitation to the 14th Session of the Great Nobiliary Council of the Croatian Nobility Association
- 6 TRINAESTA SJEDNICA VELIKOGA PLEMIČKOGA VIJEĆA / *13th Session of the Great Nobiliary Council of the Croatian Nobility Association* (Ileana pl. Nutrizio Blažević)
- 10 NASTUPNI GOVOR NOVOGA PREDSEDNIKA Marka pl. Mladinea/ *Inaugural Speech of the New President Marko pl. Mladineo*
- 11 PLAN RADA ZA RAZDOBLJE 2011.–2014. / *Working Plan for the Period 2011 to 2014*
(Marko pl. Mladineo)
- 12 GODIŠNJE IZVJEŠĆE O RADU ZBORA / *Yearly Report on the Work of HPZ* (Ivan pl. Celio-Cega)

TRIBINA HPZ – ULOGA HRVATSKOG PLEMSTVA U OČUVANJU I ODRŽAVANJU NACIONALNOSTI I DRŽAVNOSTI / *HPZ Forum – Role of the Croatian Nobility in Sustaining the Continuity of the Nationality and Statehood*

- 16 NEKA PREDAVANJA ODRŽANA U ZAGREBU 2011.–2013. / *Some Lectures Held in Zagreb During the Period 2011–2013*
- 16 KUĆA GARAGNIN, OD OBITELJSKE PALAČE DO MUZEJA / *Garagnin House, from Family Palace to Museum* (Fani pl. Celio Cega)
- 31 PROŠLOST NASELJA BOBOVIŠĆA, LOŽIŠĆA I BOBOVIŠĆA NA MORU OTOKA BRAČA TEMELJENA NA POVIJESNIM IZVORIMA OBITELJI GLIGO I NAZOR / *Ancient times of settlements of Bobovišće, Ložišće and Bobovišće-on-Sea on the island Brač based upon historical data preserved by families Gligo and Nazor* (Hania pl. Mladineo)
- 50 GROF JANKO DRAŠKOVIĆ TRAKOŠĆANSKI U ŽARIŠTU USPONA HRVATSKE PREPORODNE POLITIKE 1790.–1848. / *Count Janko Draskovic Trakošćanski in the Focus of the Rise of Croatian Revival Policy from 1790 to 1848* (Agneza Szabo)
- 63 NOVI ČLANOVI HPZ / *New Members of HPZ* (Zlatko pl. Barabaš)
- 65 DRUŠTVENE VIJESTI / *Social News*

GLASNIK HRVATSKOGA PLEMIČKOGA ZBORA
HERALD OF CROATIAN NOBILITY ASSOCIATION

Glasilo Hrvatskoga plemićkoga zbora s recenzijom
Croatian nobility association official journal with review

Izdavač / Publisher
Hrvatski plemićki zbor
Croatian nobility association
Teslina 13/1 Zagreb, Croatia
ISSN 1845-9463
URL:<http://plemstvo.hr>

Dosadašnji glavni urednici / Past editor in Chief
Branko pl. Cindro
Vladimir pl. Kurelec

Glavni urednik / Editor in Chief
Ivo pl. Durbešić

Tehnički urednik / Technical Editor
Branko pl. Cindro

Jezični savjetnici / Language Advisors
Ivan Martinčić, prof.
Tomislav pl. Kallay, prof.

Adresa uredništva / Editorial Office Address
Hrvatski plemićki zbor / Croatian nobility association
Teslina 13/1 Zagreb, Hrvatska, Croatia

Glasnik izlazi jednom godišnje / *Herald is published annually*

Grafička priprema, obrada i tisak / *Prepress processing and printing*
LASERplus & DENONA
Brijunska 1, Zagreb, Croatia

travanj 2013.
April 2013

Naklada / *Printed in*
150 primjeraka / *150 Copies*

Opremu tekstova obavlja uredništvo. Za sadržaj poimence potpisanih priloga odgovorni su njihovi autori. Oni ne iskazuju obvezno stav Hrvatskoga plemićkog zbora. Objavljeni prilogi u Glasniku HPZ-a autorski su zaštićeni. Iznimka su sadržaj i novosti iz HPZ-a.

Namjena časopisa

Glasnik je znanstveno-stručno glasilo HPZ-a u kojem se objavljuju znanstveni i stručni članci iz područja povijesti i kulture hrvatskog plemstva. Pored znanstvenih radova objavljuju se kratka znanstvena priopćenja, pregledni članci, stručni radovi, komentari, pisma uredništva i uredništvu, bibliografija, biografija, prikazi knjiga te izvještaji o radu Zbora.

Pred Vama je 10. broj Glasnika, koji od 4. broja izlazi kao godišnjak. U tom razdoblju poprimio je stalnu formu i sadržaj. Pored članaka o radu Zbora, izvješća sa sjednice Velikoga plemićkog vijeća, godišnjeg izvještaja o radu, financijskog izvještaja te napose o primanju novih članova, donosimo i po nekoliko članaka u sklopu naše zacrtane znanstveno-istraživačke teme ULOGA HRVATSKOGA PLEMSTVA U OČUVANJU I ODRŽAVANJU NACIONALNOSTI I DRŽAVNOSTI.

Prošla 13. sjednica Velikoga plemićkoga vijeća bila je i izborna, pa se tom događaju pridaje više prostora, objavljuje se inauguracijski govor novog predsjednika Marka pl. Mladinea i izvješćuje o izboru novih dužnosnika Zbora.

Trudimo se da priloži u našem Glasniku, kako smo počeli objavljivati i u prošlom broju, imaju određenu formu. Sažetak koji prethodi temi članka pisan je i na engleskom jeziku, a u engleskom prijevodu donose se i naslovi i podnaslovi u tekstu. Svi objavljeni tekstovi prošli su uredničku obradu, a potom su lektorirani. U tome na pomažu naši jezični savjetnici, Ivan Martinčić za hrvatski jezik i Tomislav pl. Kallay za engleski jezik. Svi Glasnici dostupni su i u elektroničkom obliku na našoj WEB stranici www.plemstvo.hr.

Tijekom godine, a u sklopu spomenute znanstveno istraživačke teme, održava se u našim prostorima u Teslovoj 13/1, koje, eto, već koristimo gotovo dvije godine, svaki mjesec sastanak članstva s predavanjima. U ovom broju Glasnika tiskamo predavanje ravnateljice Trogirskoga gradskog muzeja i naše članice dr. sc. Fani pl. Celio Cega o palači plemićke trogirske obitelji Garagnin i o njezinoj restauraciji te o Muzeju u njoj. Ne manje zanimljiva tema bilo je također predavanje naše članice Hanie pl. Mladineo iz prošlosti Brača i triju naselja na otoku Braču – Bobovišća, Ložišća i Bobovišća na Moru kroz dragocijene izvore obitelji Gligo i plemenite obitelji Nazor. Treća tema je bila o grofu Janku Draškoviću, a predavaje je održala istaknuta hrvatska povjesničarka prof. dr. sc. Agneza Szabo. Bilo je još zanimljivih tema, ali nismo dobili rukopise od autora. Prikazali smo i film o tvrđavi Gvozdansko i o legendarnoj obrani te utvrde, pokojnog redatelja i novinara Trnskog.

Pripremili smo u ovom broju i rubriku Društvene vijesti, u kojoj donosimo obavijest o priznanjima našim članovima, In memoriam i dr. Tako je naš senator Branimir pl. Makanec primio četvrtu nagradu za životno djelo. Naša aktivna članica, draga Katarina pl. Portada vjenčala se u crkvi Sv. Vinka ove godine. Srdačne čestitke!

Na žalost, uz radosne vijesti donosimo svake godine i rubriku *In memoriam*. U ovom razdoblju ostavila su na čak četiri člana.

Radovalo bi nas da nam se javite s još više vijesti, ali po mogućnosti dobrih.

U Glasniku nastojimo zabilježiti naše aktivnosti jer oteto je zaboravu, samo ono što je zapisano. S ponosom možemo istaknuti da smo unatoč poteškoćama održali kontinuitet u radu, uspostavili suradnju s više udruga i pojedinaca te osigurali redovito izlaženje našeg Glasnika.

Ivo pl. Durbešić

Plemenite obitelji, dragi članovi i prijatelji, gospođe i gospodo!

Temeljem članka 19. statuta Hrvatskoga plemićkoga zbora
čast mi je pozvati Vas na

14. sjednicu Velikog plemićkog vijeća Hrvatskog plemićkog zbora

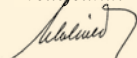
a povodom 18 godina rada.

Sjednica će se održati u starom gradu Ozlju u
U VLASNIŠTVU DRUŽBE »BRAĆA HRVATSKOGA ZMAJA«
u subotu 11. svibnja 2013. s početkom u 12. sati

Sadržaj i dnevni red

- 11.00–12.00 OKUPLJANJE I REGISTRACIJA SUDIONIKA
Vokalni ansambl »Petrinjski slavuji«: Državna himna, HPZ himna,
I. Zajc: Zrinsko Frankopanska, Maestro Josip degl' Ivello
- 12.00–12.30 OTVARANJE SJEDNICE, POZDRAVNA RIJEČ PREDSJEDNIKA
Predsjednik Marko pl Mladineo
Minuta šutnje za preminule članove HPZ-a
Pozdravna riječ predstavnika Družbe »Braća Hrvatskog Zmaja«
Pozdravne riječi ostalih gostiju
Prigodna riječ kustosa muzeja o povijesti Starog grada Ozlju
Izbor radnih tijela Sjednice
12. 30–13.30 IZVJEŠĆE O RADU ZBORA OD 13. SJEDNICE VPV DO DANAS,
kancelar: I. pl. Celio Cega za Nadzorni odbor: M. pl. Celio Cega
rizničari D. pl. Pozojević i A. markiza Bona predsjednik suda časti: M. pl. Prelogović
protonotar i herold Z. pl. Barabaš predsjednik statutarne komisije: D. pl.
Ivanišević – Prijedlog izmjene Statuta
- 13.30–13.45 PRIJEDLOG NOVIH DUŽNOSNIKA ZBORA - razrješenica dosadašnjim i izbor novih
- 13.45–14.45 HERALDIČKI DIZAJN I ZNAČAJKE GRBOVA PLEMIČKIH OBITELJI U HRVATSKOJ – POVIJESNI PREGLED, predavač: Mladen Stojić
MATIČNE KNJIGE U HRVATSKIM ARHIVIMA, predavač: Vlatka Lemić, ravnateljica HDA
- 14.45–15.15 KRATKA PAUZA
- 15.15–15.45 NASTAVAK SJEDNICE VELIKOG PLEMIČKOG VIJEĆA
Predsjednik: Marko pl. Mladineo - Plan rada do slijedeće 15. sjednice VPV
Herold: Zlatko pl. Barabaš – Prijedlog za primanje novih članova i odluka o prijamu
- 15.45–16-30 SVEČANA PODJELA POVELJA NOVIM ČLANOVIMA
Predsjednik Marko pl. Mladineo, kancelar I. Celio Cega, protonotar i herold Z. pl. Barabaš
Himna Hrvatskog plemićkog zbora i završetak sjednice
Polaganje vijenca na spomen ploču plemenitim velikanima P. ZRINSKOM i F. K. FRANKOPANU
- 17.00 DOMJENAK u restoranu ŽGANJER, Jaškovo (Mali Erjavec)

Predsjednik

Marko pl. Mladineo

Noble families, ladies and gentlemen!

On the grounds of Article 19th of the Statutes of the Croatian Nobility Association
I have the honour to invite you to the

14th session of the Great Nobiliary Council of the Croatian Nobility Association

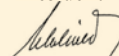
on the occasion of the 18th anniversary of its foundation.

Session will be held at the old castle Ozalj property of
the »ORDO FRATRES DRACONIS CROATICI«
on Saturday May 11th 2013, with the beginning at noon

Contents and Agenda

- 11.00–12.00 GATHERING AND REGISTRATION OF PARTICIPANTS
Vocal choir »Petrinjski slavuji«: Croatian Anthem, Croatian Nobility Association Anthem
Maestro Josip degl' Ivellio
- 12.00–12.30 OPENING OF THE SESSION, WELCOME SPEECH,
President: Marko pl. Mladineo
Observe a minute of silence for our dead members
Welcome speech by the representative of »ORDO FRATRES DRACONIS CROATICI«
Wellcome speech by other participants
Talk by museum curator about the history of the Castle of Ozalj
Election of the Working Bodies of the Session
- 12.20–13.30 THE ASSOCIATION SINCE THE LAST SESSION OF THE GREAT NOBILIARY COUNCIL,
Chancellor: Ivan pl. Celio Cega,
Treasurers: Davor pl. Pozojević and Adriana pl. Bona,
Herald, Report on the release from membership: Z. pl. Barabaš
Changes to the Statutes: Davor pl. Ivanišević
Report of the Supervisory Board M. pl. Celio Cega
Report of the Court of Honour: M. pl. Prelogović
- 13.30–13.45 PROPOSAL OF SOME NEW ASSOCIATION OFFICIALS
Discharge of some current officials and voting for the new ones
- 13.45–14.45 HERALDIC DESIGN AND FEATURES OF NOBLE FAMILIES' COATS OF ARMS IN CROATIA
historical overview, lecturer: Mladen Stojic
Registers of births, marriages and deaths in Croatian archives,
lecturer: Vlatka Lemić, director of HAD
- 14.45–15.15 SHORT BREAK WITH REFRESHMENT
- 15.15–15.45 CONTINUATION OF THE GREAT COUCIL'S SESSION
Work plan till next 15th session of the Great Council
President: Marko pl. Mladineo
Proposal for acceptance of new members and Decision on Acceptance
- 15.45–16.30 SOLEMN PRESENTATION OF DIPLOMAS TO NEW MEMBERS
Anthem of the Croatian Nobility Association
End of the Session
- 17.00 Wreath-laying on the memorial for the noble Zrinski and Frankopan
Party in the restaurant Žganjer, Jaškovno (Mali Erjavec)

President

Marko de Mladineo

Trinaesta sjednica Velikog plemićkog vijeća 5. studenog 2011.

13th session of the Great Nobiliary Council of the Croatian Nobiliary Association

Ileana Nutrizio Blažević

zapisničar Sjednice

Redovita 13. izborna sjednica Velikog plemićkog vijeća, povodom šesnaest godina rada Hrvatskoga plemićkog zbora, održana je u Zlatnoj dvorani Hrvatskog instituta za povijest 5. studenog 2011. u Zagrebu, Opatička 10. Sjednici je nazočilo 55 redovnih članova (po Statutu ¼ članstva čini kvorum, a na dan sjednice bilo je ukupno 210 članova – dakle kvorum je bio 53 člana) i oko 30 gostiju.

Sjednica je započela intoniranjem hrvatske himne, a zatim je predsjednik Hrvatskoga plemićkog zbora Ivo pl. Durbešić otvorio sjednicu pozdravnom riječju. Izabrano je Radno predsjedništvo Velikog vijeća Sjednice: I. pl. Durbešić (predsjednik); F. pl. Vrkljan i M. pl. Maroja.

Minutom šutnje odana je počast preminulim članovima Hrvatskoga plemićkog zbora. U znak spomena na sve bolesne članove i one koji ne mogu prisustvovati skupovima potpisana su pozdravna pisma.

Skup su pozdravili sljedeći uzvanici: dr. Janos pl. Horkovics, predstavnik udruge Mađarskih aristokrata, predstavnik udruge bosansko-hercegovačkog plemstva »Katari-na Kotromanić« mr. sc. Milenko Čolak, predstavnik udruge »Bokeljske mornarice 809« prim. dr. Josip Gjurović, Josip degl Ivellio, predstavnik Družbe »Braća hrvatskog zmaja« i gospodin Leder, predstavnik Plemenite općine Turopoljske. Svi su iskazali svoju spremnost za suradnjom. Neki su ponudili svoju potporu, primjerice, predstavnik »Udruge Katarine Kotromanić« obećao je pomoć u traženju izvornih dokumenata u BiH-a za potencijalne članove HPZ-a, iz »Bokeljske mornarice 809« nude svoje plemenite članove za osnaženje HPZ-a, pl. degl Ivellio nudi, u ime Družbe »Braća hrvatskog zmaja«, prostorije u Kuli ili Ozlju za potrebe organiziranja skupova HPZ-a te predlaže da Družba i

Slika 1. Dorothea Murković Puškarić prima zahvalnicu
Figure 1. Dorothea Murković Puškarić with special letter of thanks

HPZ ubuduće zajednički obilježe dan Zrinskih i Frankopana. Predsjednik se zahvaljuje na toplim riječima i uručuje gostima znakove pažnje za sjećanje na ovu Sjednicu.

Slijedilo je zatim svečano uručivanje zahvalnice gospođi Doroteji Murković pl. Puškarić za posebne zasluge u dobivanju prostora za sjedište HPZ-a. Gospodin Šikić, također zaslužan za ostvarenje tog važna cilja, nije zbog bolesti mogao preuzeti svoju zahvalnicu.

Važan dio sjednice predstavljalo je izlaganje predsjednika HPZ-a, I. pl. Durbešića. Na vrlo iscrpan način podsjetio je prisutne na bitne događaje i ostvarenja koja su se nizala tijekom šesnaest godina, od osnutka Hrvatskoga plemićkog zbora, točnije od 16. listopada 1995. u Zagrebu. Potpuni tekst izlaganja objavljen je u Glasniku br. 9. listopada 2011. (str. 6.–34.).

Slijedila su izvješća o radu Hrvatskoga plemićkog zbora od zadnje sjednice VPV-a do dana ove sjednice.

Rizničar Zbora, D. pl. Pozojević podnio je financijsko izvješće. U razdoblju od prošle sjednice rashodi su bili 63 055 kn, prijenos je bio 26 304 kn, a prihodi su bili 47 755 kn. Tako je saldo 11 005 kn.

Herold Zlatko pl. Barabaš izvijestio je prisutne da je Heraldika komisija dobila četiri zahtjeva za prijem u članstvo, a pozitivno su riješena tri. U ime Plemićkoga stola predlaže za prijem u članstvo HPZ-a sljedeće nove članove: Žarko pl. Gazzari, Vjeran pl. Marijašević i Ivan pl. Vučetić

Predsjednik Nadzornog odbora T. pl. Kallay potvrdio je da nakon uvida u poslovanje i financije nisu primijećene nepravilnosti u radu HPZ-a.

Predsjednik suda časti, M. pl. Prelogović, izvijestio je da temeljem Statuta nije bilo potrebno angažiranje suda časti.

Prijedlog herolda Z. pl. Barabaša za prijem novih članova jednoglasno je prihvaćen.

Jednoglasno je također potvrđena ispravnost dosadašnjeg rada Plemićkoga stola i svih radnih tijela pa su slijedom toga dobila i razrješnicu.

Slijedila je rasprava nekih članova HPZ-a, iznesene su primjedbe o visini članarine i slanju uplatnica na kućnu adresu. Nadalje, ukazuje se na nedolično postupanje jednog Mažuranića u svezi s pristupom HPZ-a C.I.L.A.N.E. Postavljeni su i zahtjevi da se transparentno stavi na uvid prijedlog za nove članove, koji bi na taj način bili dostupni svima, a ne samo članovima heraldičke komisije. Traženo je također da se prosvjeduje protiv istupa Petera Doimi de Lupisa, koji si je prisvojio ime Frankopan u emisiji o Hrvatskim kraljevima na HRT.

Na kraju radnoga dijela izborne sjednice Velikog vijeća iznesen je prijedlog novih članova Plemićkog stola i radnih tijela, za predsjednika HPZ-a predložen je Marko pl.

Slika 2. Izabrani novi predsjednik Marko pl. Mladineo

Figure 2. New elected president Marko pl. Mladineo

dašnjem predsjedniku I. pl. Durbešiću i uručio mu zahvalnicu Zbora. I. pl. Durbešić zahvalio je Velikom plemićkom vijeću, ali i suradnicima – dužnosnicima Zbora na šestogodišnjoj suradnji i poželio novo izabranom predsjedniku puno uspjeha. Predao je također novom predsjedniku insignije predsjednika.

Mladineo, za prvog zamjenika predsjednika Stipe pl. Vučetić, a za drugog zamjenika Marjan pl. Maroja.

Svi su prijedlozi potvrđeni jednoglasno.

Odluka 1.: Veliko plemićko vijeće donijelo je jednoglasno odluku da su izabrani predsjednik Marko Mladineo i prvi zamjenik predsjednika Stipe Vučetić ovlašteni za zastupanje Hrvatskog plemićkog zbora.

Izabrani predsjednik M. pl. Mladineo zahvalio se VPV-u na ukazanom povjerenju i u glavnim crtama iznio smjernice koje će slijediti za svog mandata. Također je zahvalio dosadašnjem predsjedniku I. pl. Durbešiću i uručio mu zahvalnicu Zbora. I. pl. Durbešić zahvalio je Velikom plemićkom vijeću, ali i suradnicima – dužnosnicima Zbora na šestogodišnjoj suradnji i poželio novo izabranom predsjedniku puno uspjeha. Predao je također novom predsjedniku insignije predsjednika.

Prijedlog liste kandidata za ostale dužnosnike Plemićkog stola:

1. Ivan Celio – Cega, dipl. ing.	kancelar
2. Zlatko pl. Barabaš, dipl. ing.	protonotar i herold
3. Kornel pl. Kallay, dipl. ing.	protonotar
4. Goran pl. Borelli, dipl. ing.	notar
5. Davor pl. Pozojević, dipl. oec.	rizničar
6. Adriana pl. Bona	rizničar
7. Vladimir Ivanišević, dipl. ing.	webmaster
8. Mr. sc. Ivo pl. Durbešić	glavni urednik
9. Branko pl. Cindro, dipl. ing.	urednik
10. Davor pl. Ivanišević, dipl. ing.	član za statutarna pitanja
11. Mladen pl. Trupčević, dipl. ing.	član za Bilten
12. Branimir von Vuchetic, dipl. iur.	član za međunarodne veze
13. Siniša pl. Tartaglia, dipl. ing.	predstavnik Ogranka Split
14. Marijan pl. Maroja, prof.	predsjednik Ogranka Zadar
15. Snježana pl. Barabaš-Serčić, prof.	predsjednica Ogranka Osijek
16. Marko pl. Mladineo, dipl. oec.	predsjednik Ogranka Južna Hrvatska
17. Frane pl. Vrkljan, dipl. ing.	predsjednik ogranka PGI

Sud časti: Miroslav pl. Prelogović, dipl. ing., Tomislav pl. Kurelec, prof., akademik Nenad pl. Cambj.

Nadzorni odbor: Tomislav pl. Kallay, prof., Miroslav pl. Celio-Cega, dipl. ing., Gaja pl. Pozojević, dr. med.

Senat: Ante pl. Rendić-Miočević, prof.

Nakon javnog glasanja izabrani su jednoglasno.

Odluka 2.: Veliko plemićko vijeće donijelo je jednoglasno odluku da su izabrani Ivan Celio Cega te Goran Borelli također ovlašteni za zastupanje Hrvatskoga plemićkog zbora. (pojedina zaduženja dana su na konstituirajućoj sjednici dužnosnika 6. studenog 2011.)

Slijedio je koncert članice HPZ-a, mezzosopranistice Nataše pl. Antoniazza uz glavosovirsku pratnju Ljudmile Šumarove. Na programu su bila djela J. Hatzea, I. pl. Zajca i F. Liszta.

Slika 3. Ivan pl. Vučetić prima čestitke od prošlog predsjednika

Figure 3. Ivan pl. Vučetić has received congratulation from the past president Ivo pl. Durbešić

Nakon ugodnog opuštanja tijekom glazbenog intermezza obavljena je svečana podjela povelja, znakova i iskaznica HPZ-a novim članovima.

Tijekom ove sjednice uručene su povelje o članstvu Žarku pl. Gazzariju, Ivi pl. Vučetiću i Vjeranu pl. Marijaševiću, Fani pl. Kušćić-Jelaska te Markusu pl. Hreljanoviću koji su primljeni u HPZ prošle godine, ali zbog spriječenosti nisu tada bili nazočni. Novo primljeni članovi potpisali su izjavu o pridržavanju Statuta i plemićkog etičkog kodeksa.

Ivan pl. Vučetić zahvalio se u ime novoprimljenih članova.

Intoniranje himne HPZ-a označilo je završetak radnog i svečanoga dijela sjednice Velikog plemićkog vijeća.

Slijedilo je druženje na prigodnom domjenku, a potom se nekoliko članova uputilo pogledati izložbu u Galeriji Klovićevi dvori »Strast i bunt – ekspresionizam u Hrvatskoj« te nove prostorije Zbora u Teslovoj 13/1

Navečer se u hotelu Palace održala već tradicionalna svečana večera. Bila je to dobrodošla prilika za članove HPZ-a da se u ugodnom ozračju bolje upoznaju i druže.

U organizaciji sjednice Velikoga plemićkog vijeća istaknuli su se: Zlatko pl. Barabaš, Adriana pl. Bona, Anamarija Durbešić, Davor i Vladimir pl. Ivanišević, Kornel i Tomislav pl. Kallay, Marko pl. Mladineo, Mato pl. Pažić, Davor pl. Pozojević, Miroslav pl. Prelogović, Miroslav pl. Vučetić te Ivo pl. Durbešić.

Nastupni govor novog predsjednika

Inaugural Speech of the New President

Marko pl. Mladineo

Srdačno pozdravljam sve prisutne plemkinje, plemiće i prijatelje HPZ koji su svojom prisutnošću uveličali 13. izbornu sjednicu Velikoga plemićkog vijeća.

Prije svega želim odati zahvalnost za predani rad dosadašnjem predsjedniku Ivi pl. Durbešiću, koji je u dva mandata uspješno vodio Hrvatski plemićki zbor. Za vrijeme njegova mandata redovno je izlazio Glasnik HPZ, u kojem su prikazane sve sjednice VPV i uz bogato ilustrirane tekstove opisane su i sve aktivnosti Zbora. Godine 2006. pokrenuo je izdavanje Zbornika plemićkih obitelji Zbora te je do sada izdano pet svezaka. Naš dosadašnji predsjednik pored svega zaslužan je i za to da smo napokon uspjeli dobiti vlastite prostorije u Zagrebu. Od osobite važnosti bio je njegov doprinos i njegova inicijativa u organiziranju i održavanju predavanja na našim druženjima, a kojima je glavni cilj obnova uspomene na našu bogatu povijest. Ja se toplo nadam da će svojim savjetima pomoći i u radu novog predsjednika. U to ime želim mu ovom prilikom zahvaliti na predanom radu tijekom njegova mandata.

Svim članovima HPZ i članovima dosadašnjeg Plemićkoga stola želim ovim putem zahvaliti na povjerenju koje su mi iskazali u kandidaturi za novog predsjednika. Nastojat ću to povjerenje opravdati, a u suradnji sa članovima radnih tijela HPZ i sa članovima Plemićkoga stola nastojat ćemo što više pridonijeti unapređenju aktivnosti Zbora i njegove prisutnosti u medijima i u djelatnosti državnih tijela iz područja kulture u županijama te u Ministarstvu kulture.

Ono što želim naglasiti pri preuzimanju ove časne dužnosti je želja da se svi članovi Zbora pridržavaju etičkog kodeksa ponašanja. Time želim reći da pomognemo jedni drugima kada je to potrebno i da budemo složni i jedinstveni u svojim stavovima. S obzirom na brojnost članova i na našu prisutnost u raznim dijelovima naše domovine putem naših ogranka, u mogućnosti smo da složnim radom i povezanošću utječemo na lokalne organe vlasti kao i na gospodarstvenike, da i naši članovi nađu svoju egzistenciju i aktivno učestvuju u razvoju naše zemlje.

Zagreb, 5. studenoga 2011.

Plan rada za mandatno razdoblje 2011.-2014.

Work plan for the mandate period 2011-2014

Marko pl. Mladineo

1. Organizirati svake godine sjednicu Velikoga plemićkog vijeća.
2. Nastaviti organizaciju znanstvenih istraživanja pod naslovom:
Hrvatsko plemstvo u očuvanju hrvatske državnosti i nacionalnosti kao nositelj kulturnih i znanstvenih nastojanja hrvatskog naroda.
3. Poduzeti sve potrebne radnje oko učlanjenja HPZ u europsko udruženje plemstva – CILANE.
4. Organizirati redovna druženja članstva, popraćena predavanjima, koncertima i sl.
5. Unaprijediti i pomagati rad postojećih ogranka i osnivati nove ogranke.
6. Osnovati i osmisliti rad mladeži HPZ.
7. Organizirati obilazak povijesnih mjesta vezanih za hrvatsko plemstvo u suradnji s lokalnim stručnjacima upoznavajući važnost hrvatskoga plemstva u povijesti hrvatskog naroda.
8. Organizirati zajednički posjet raznim kulturnim i društvenim događajima.
9. Povećati broj članova.
10. Sudjelovati u svim manifestacijama koje promiču važnost hrvatskoga plemstva.
11. Prikupljati donacije za djelovanje HPZ-a.
12. Suradivati sa srodnim plemićkim udrugama i udrugama čuvarima hrvatske povijesne baštine.
13. Nastaviti izdavanje Glasnika kao godišnjaka, Zbornika kao povremenu publikaciju i Biltena svaka tri mjeseca.

U Zagrebu, 5. studenog 2011.

Godišnje izvješće o radu zbora

Yearly report on the Work of HPZ

Ivan pl. Celio-Cega

Hrvatski plemićki zbor nakon 13. sjednice Velikog vijeća, održane u Zagrebu u studenom 2011., nastavio je svoju redovitu djelatnost ustaljenom dinamikom, jednom obvezatnom mjesečnom sjednicom Plemićkog stola, jednim mjesečnim skupom članstva s predavanjem, te slobodnim tjednim okupljanjem po želji članova.

Predavanja su odabirana u sklopu stalne tematske tribine pod naslovom »Uloga hrvatskog plemstva u očuvanju i održanju hrvatske nacionalnosti i državnosti«. Teme se mogu svrstati u nekoliko cjelina: o pojedinim plemićkim ličnostima važnim za hrvatsku povijest, o plemstvu pojedinoga kraja, o utvrdama, o povijesnim događanjima, o znakovlju, barjacima i grbovlju, kao i sličnim povijesnim zanimljivostima. Osnovnom tematskom sklopu pridodali smo i predavanja o ulozi i baštini hrvatskoga plemstva u hrvatskoj kulturi te smo u tom smislu načelno dogovorili i suradnju s Glazbenim zavodom u Zagrebu.

Pri odabiru i rasporedu predavanja sudjelovali su članovi naše stalne Komisije za predlaganje i odobravanje predavanja, Davor pl. Ivanišević, dipl. ing., doc. dr. sc. Marija Karbić i dr. sc. Ivan Mirnik. Napominjemo da se odvija inače stalna suradnju pojedinih članova Hrvatskoga plemićkog zbora s Hrvatskim institutom za povijest, Hrvatskim državnim arhivom i Hrvatskim povijesnim muzejom.

U proteklom razdoblju održana su sljedeća predavanja:

- Kuća Garagnin, plemićka palača i muzej (dr. sc. Fani pl. Celio Cega),
- Obitelji Erdödy, s posebnim osvrtom na groficu Luisu Erdödy (dr. sc. Mario Kevo),
- Emilij pl. Laszowsky (prof. dr. sc. Đuro Deželić),
- Povijest heraldičkog znakovlja u grbu Republike Hrvatske (dr. sc. Peić-Čaldarević),
- Obitelj Gazzari iz Splita – tragovima Slavogosta (Žarko pl. Gazzari, prof.),
- Grof Janko Drašković Trakošćanski u žarištu uspona hrvatske preporodne politike, 1790.–1848. godine (dr. sc. Agneza Szabo),

- Prošlost naselja Bobovišća, Ložišća i Bobovišća na Moru otoka Brača temeljena na povijesnim izvorima obitelji Nazor i Gligo (Hania pl. Mladineo, viša knjižničarka),
- Boka kotorska i Bokeljska mornarica 805 (dr. Josip Đurović),
- Hrvatsko plemstvo i raseljenička kriza tijekom 16. stoljeća (prof. dr. sc. Ivan Jurković),
- Povijest plemićke obitelji Adamovich de Csepin (Hrvoje Jurković), te
- Tvrdava Zrinskih Gvozdansko nekad i sad (Povijesni film novinara Mladena Trnskog).

Plemićki stol HPZ-a u razdoblju od sjednice Velikog plemićkog vijeća 5. studenoga 2011. do 25. ožujka 2013. održao je 23 sjednice te više slobodnih sastanaka i 2 božićna domjenka. Na sastancima se redovito vodio zapisnik i obrađivane su različite aktualne teme, vezane uz rad i funkcioniranje HPZ-a.

Donesene su odluke:

- o registraciji udruge, nove adrese i žiro računa, te dana ovlaštenja za zastupanje i potpisivanje;
- o suradnji sa srodnim udrugama te dogovarani posjeti u određenim prilikama, tako posjet Plemenitoj općini Turopolje, Družbi »Braća hrvatskog zmaja«, plemstvu u Slovačkoj i Mađarskoj i Italiji.

Sudjelovalo se u forumu EU za građane, posjećivane su različite izložbe, koncerti i kulturni događaji, koji su imali poveznicu s hrvatskim plemstvom.

Na sastancima Plemićkoga stola redovito su se podnosila financijska izvješća, pratilo stanje i kretanje prihoda i rashoda. Posebni šok izazvalo je izrazito veliko povećanje zakupnine za prostor u Teslinoj ulici, što je ugrozilo kompletno opstojanje udruge, ali konačno smo uspjeli u tome da Gradska uprava smanji zakupninu na razumnu razinu. I od Županije smo dobili obećanja o manjoj financijskoj pomoći, ali ona još nije realizirana. Financiranje rada HPZ-a postaje sve problematičnije jer su zbog opće teške financijske situacije presahnuli donacijski izvori, a samofinanciranje iz članarina nije nam dostatno.

Plemićki stol pokrenuo je pitanje javnog istupanja u medijima, kao i donošenja zaključaka o primjerenosti pojedinih medijskih napisa o problematici vezanoj uz plemstvo. Raspravljano je i zauzet je stav prema novonastaloj udruzi »Red hrvatske krune«, kojoj su mimo znanja Plemićkog stola u osnivanju sudjelovala i dva naša člana, Stipe pl. Vučetić i Branimir von Vuchetich. Ta je udruga s ispolitiziranim stavom, koji odudara od osnovnih proklamiranih načela Hrvatskoga plemićkoga zbora, pogotovo u trenutku kada smo se očitovali s nastojanjem da nam se prizna status nositelja nematerijalne kulturne baštine od nacionalne važnosti. Stoga je prihvaćen i njihov zahtjev za izlazak iz HPZ-a.

Plemićki stol diskutirao je o poboljšanju komunikacije među članstvom, o izgledu web stranice i rješenju za njezino ažuriranje. Na web stranici ažurirani su svi ključni podatci. Razmišlja se i o nekim unapređenjima.

Vođena je također dugotrajna rasprava o prijedlogu izmjena i dopuna Statuta HPZ tako bi se sadržaj prilagodio potrebama društva.

Uspostavljen je prijateljski odnos s Družbom »Braća Hrvatskoga Zmaja« te nam je uz takvu uspješnu suradnju omogućeno koristiti njihove prostorije u ovom dvorcu za održavanje ove naše sjednice Velikoga plemićkoga vijeća.

Za poboljšanje afirmacije HPZ-a na humanitarnom planu posjećene su zdravstvene ustanove u Rijeci povodom Dana bolesnika i Riječka nadbiskupija.

S Plemićkim zborom Italije uspostavili smo prijateljske odnose te smo bili pozvani na njihovo svečano okupljanje u Casale Monferrato, na čemu smo se zahvalili.

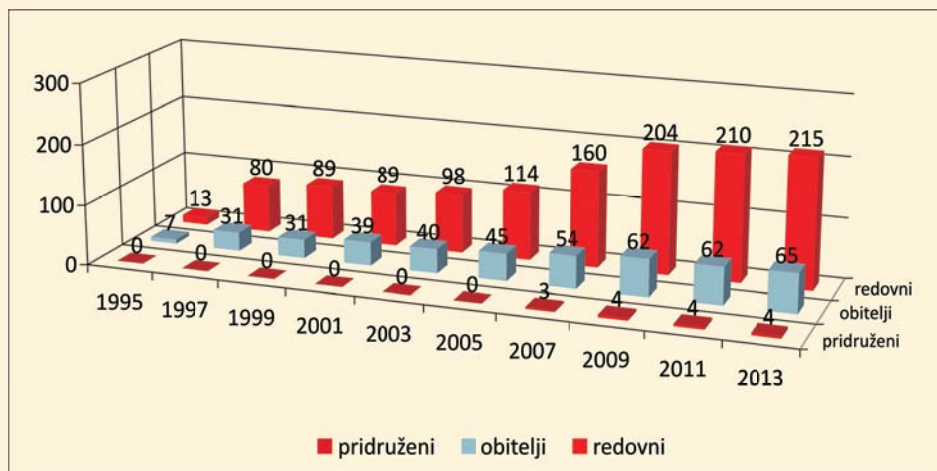
Uspostavljena je bliska suradnja s Europskim pokretom koji nam je ponudio svoje prostorije u Splitu za potrebe Ogranka JH.

Imamo vrlo dobre odnose sa društvom Prijatelja kulturne baštine, koje svakog mjeseca održava znanstvena predavanja u svojim prostorijama, a kojima naši članovi često prisustvuju.

Izišao je, na žalost, samo jedan broj Biltena. Naš redovni godišnjak, Glasnik broj 10., pripremili smo za tisak. Ovisi o priljevu financijskih sredstava hoćemo li ga tiskati ili objaviti samo na web stranici i na CD. Zbornik, tu našu povremenu publikaciju s opisom još šest daljnjih plemićkih obitelji našeg Zbora (do sad je obrađeno tri četvrtine svih obitelji Zbora) također smo pripremili za tisak, od ove godine kao suplement Glasniku. I Zbornik čeka ista sudbina kao i Glasnik.

Predlagana je izrada facebooka samo za članove, međutim nije pronađeno odgovarajuće tehničko rješenje. Upućen je i upitnik svim članovima, s namjerom da se prikupe ideje o obogaćenju rada udruge, međutim nije bilo odgovarajućeg odziva.

Veliki dio rada Plemićkoga stola bio je vezan uz prijem novih članova. Tijekom proteklog razdoblja preliminarno je primljeno dvanaest novih članova. Grafikon pokazuje, doduše, da raste broj članova, ali znatno smanjeno.

Plemićki stol izrazio je nastojanje da se angažira oko izmjena imena trgova i ulica koje nose imena plemića, a da to nije posebno naznačeno. Ta je akcija za sada ostala samo na ideji.

Zahvaljujući inicijativi naše članice i dužnosnice Plemićkog stola, uveli smo dežurstvo u našim prostorijama u Teslinoj 13. svaki ponedjeljak od 18 sati. To je tada uredovno vrijeme za blagajničke poslove, a istovremeno je otvorena i naša knjižnica, koja stoji na raspolaganju našim članovima. Koristimo priliku da Vas obavijestimo da smo, zahvaljujući našem članu Rodolfu pl. Bona, nabavili knjigu Zbornik plemstva od 1848. do 1918., austrijskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije.

Iz Društvenih vijesti možemo izdvojiti da je naš senator Branimir pl. Mekanec dobio ove godine četvrtu nagradu za životno djelo.

Pored ovih lijepih vijesti imamo i onih tužnih. Napustilo nas je četvero naših članova: Jadranka pl. Vusio, Vladimir pl. Alaupović, Mike pl. Vucelić i Velimir pl. Valjak.

Tribina HPZ-a

Uloga hrvatskoga plemstva u očuvanju hrvatske nacionalnosti i državnosti • HPZ Forum – Role of the Croatian Nobility in Sustaining the Continuity of the Nationality and Statehood

Neka predavanja održana u Zagrebu 2011.–2013.

Some Lectures Held in Zagreb During the Period 2011–2013

Kuća Garagnin, od obiteljske palače do muzeja

Fani pl. Celio Cega

Opisana palača nekoć je pripadala obitelji Garagnin, od 1840. Garagnin-Fanfogna, venecijanskim trgovcima koji su u potrazi za boljim uvjetima došli u Trogir krajem 16. stoljeća. Polovicom 18. stoljeća izgradili su jedinstveni kompleks zgrada koji je obuhvaćao stambeni dio, gospodarski dio i vrt. Palača je bila uređena na način reprezentativnoga stambenoga novovjekovnog objekta. Obitelj je u palači boravila do kapitulacije Italije 1943., kad je otišla u Italiju. Nakon Drugog svjetskog rata prostor je opustošen, imovina je raznesena ili uništena. Od 1963. u dio palače smješten je Muzej grada Trogira. Prije 20-ak godina započinje obnova derutne zgrade oštećene zubom vremena. Počelo se obnovom krovišta, pa pročelja, balkona, prozora onoga dijela koje pripada Muzeju. Projekt-nu je dokumentacija gotova i u tijeku je obnova unutrašnjosti, a kada se iseli posljednji stanar, početak će obnova i ostalih dijelova palače.

Ključne riječi : palača, Garagnin, Garagnin-Fanfogna, Muzej grada Trogira, obnova

CELIO CEGA, F. 2013, Garagnin house, from family palace to museum. Herald of Croatian Nobility Association. 9: 16–30

Described palace once belonged to family Garagnin, from 1840 Garagnin-Fanfogna, Venetian merchants who looking to get better terms came to Trogir at the end of

the 16th century. In the mid-18th century they built a unique complex of buildings that included living quarters, farm buildings and garden. The palace was decorated in a representative way of an early modern residential building. The family stayed in the palace until the capitulation of Italy in 1943, when they went to Italy. After the Second World War, the premises were devastated, the property was plundered or destroyed. Since 1963 in part of the palace the Trogir City Museum was situated. Some 20 years ago restoration works on the dilapidated building damaged by the ravages of time began. They were started by the renovation of the roof and facade, balconies and windows of the part that belongs to the museum. The project documentation has been completed, renovation of the interior is being in progress and when the last tenant moves out, the renovations of other parts of the palace will begin.

Keywords: palace, Garagnin, Garagnin-Fanfogna, Trogir City Museum, restoration

Uvod • Introduction

Muzej grada Trogira udomio se u palači koja je nekoć bila u vlasništvu moćne novovjekovne plemićke obitelji Garagnin (Garagnin-Fanfogna). Palača se nalazi nedaleko od sjevernih gradskih vrata. Palaču je gradio i obnavljao poznati onodobni graditelj Igraci-je Macanović, poštujući kasnobarokna stilska obilježja. Raskošno uređena u unutrašnjosti, bila je primjerom svakodnevnoga života u Trogiru od 18. do 20. stoljeća.

Povijest obitelji Garagnin, kasnije Garagnin-Fanfogna • History of the family Garagnin, later Garagnin-Fanfogna

Garagnini su bili jedna od najmoćnijih trogirskih obitelji tijekom 18. stoljeća, ali u 16. stoljeću bili su samo trgovci koji se u potrazi za novim tržištem nastanjuju u gradu. Obitelj Garagnin u Veneciji se spominje u 16. stoljeću, a već 1599. imali su u najmu jednu kuću nedaleko od sjevernih trogirskih gradskih vrata. Ivan (Zuane) doselio se u Trogir tijekom druge polovice 17. stoljeća i umro je u unajmljenoj kući. Spominje ga Andreis (1977.) kao trgovca u sporu s trogirskim knezom Davidom Trevisanom (knez od 1643. do 1646.). Tijekom četverostoljetnog boravka u Hrvatskoj, Garagnini su uvijek održavali vezu s Italijom (u Veneciji su imali u najmu jednu kuću). Pojedini članovi ipak su se osjećali Hrvatima, što je vjerojatno bila posljedica ženidbenih veza Garagnina s pojedinim hrvatskim obiteljima, a brakove su često sklapali da bi poboljšali svoj materijalni položaj.

Tijekom 18. stoljeća bogate se baveći se poglavito pomorskom trgovinom koja će im uvijek ostati glavni izvor prihoda, ali bavili su se i poljodjelstvom. Imali su vlastito brodogradilište, širili su svoje kopnene posjede, a na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće postali su vlasnicima rudnika željeza, talionice i kovačnice kod Peruće, ali ta im se investicija nije pokazala isplativom.

U razdoblju od 1645. do 1760. kupovali su ruševne objekte, kuće i kućerke po cijeloj lome gradu te na Čiovu, gradili su i renovirali svoje stambene objekte, stvarajući zatvorenu cjelinu. Na vrhuncu svoje moći godine 1773. ojačali su svoj ugled plemstvom dobivenim od plemićkog vijeća Trogira.

Očito je, dakle, da su stekli solidnu materijalnu osnovu na temelju koje se u pojedinim članovima obitelji mogao razviti interes za znanost. Obitelj je proslavilo nekoliko uglednih članova.

Ivan Luka Garagnin (1722.–1783.), zapažena ličnost naše kulturne i crkvene povijesti, prvi je poznati intelektualac u obitelji. Udario je temelje obiteljskoj knjižnici skupivši veliki broj knjiga, rukopisa vezanih pretežno za crkvenu povijest. Zanimajući se usput i za književnost, pisao je i objavljivao ne samo na latinskom i talijanskom, nego i na hrvatskom jeziku. Temeljem sačuvanog obiteljskog arhiva danas imamo dobar uvid u njegove zasluge. Uvidom u zbirku pergamena, poglavito papinskih bula, možemo pratiti njegovo napredovanje u crkvenoj službi. Izdvajam nekoliko podataka: papa Benedikt XIV. imenovao ga je rapskim biskupom godine 1756.; kao rapskog biskupa papa Klement XIII. oslobodio ga je svih obveza prema Rapskoj biskupiji i ostalih crkvenih kazni da bi ga imenovao splitskim nadbiskupom godine 1765. itd.

Ivan Dominik Garagnin (1761.–1848.), prema sačuvanom portretu bio je naočito muškarac koji je znao uživati u novcu i privilegijama stečenim trudom prošlih generacija (slika 1.). Kako se primjećuje iz sačuvanih inventara, svi njegovi odjevni predmeti, od donjega rublja do kaputa, pa do odjeće za poklade, bili su skupocjeni i pažljivo odabrani. Soba u kojoj je obitavao u obiteljskoj palači u Trogiru također je bila luksuzno namještena, za nečiji ukus možda i pretjerano luksuzno.

Slika 1. Ivan Dominik Garagnin, Teodoro Matteini, 1794. (privatno vlasništvo)

Figure 1. Ivan Dominik Garagnin, Teodoro Matteini, 1794 (privately owned)

Budući da je obitelj bila frankofilski orijentirana, Dominik je promijenio mjesto boravka nakon dolaska Francuza na vlast 1808., koji su ga poslali na službu u Dubrovnik. Proširio je masonstvo u Kotoru, gdje je također službovao. Za svoje dubrovačke životne epizode isticao se organizatorskim sposobnostima i političkom vještinom. Veliku energiju uložio je u poboljšanje uvjeta života, nastojeći se prikupljanjem statističkih podataka upoznati sa stanjem u povjerenom mu području. Nakon toga, po uzoru na upravu u Francuskoj, poticao je osnivanje zdravstvenoga, trgovačkoga povjerenstva i povjerenstva za skrb o samostanima, a vodio je povjerenstva o školstvu i gradnji cesta. Djelatnost općine u Dubrovniku, koja je imala minimalnu autonomiju, ovisila je samo o moćnom Dominiku, kao

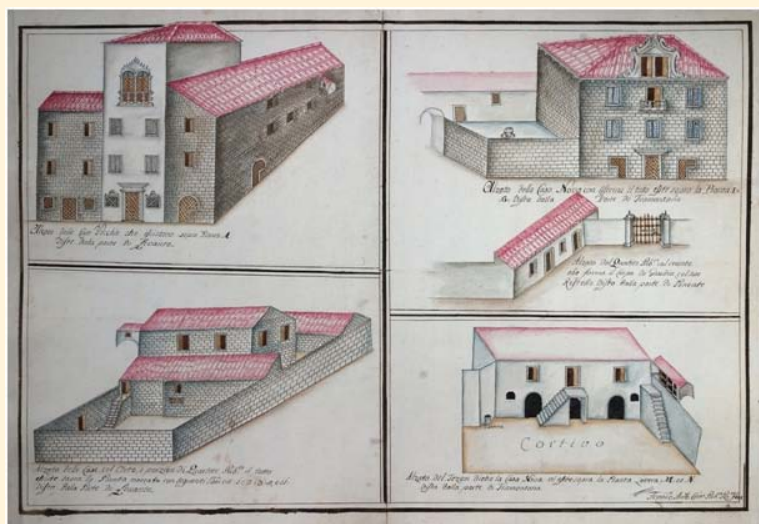
namjesniku središnje uprave. Napoleon ga je zbog odanosti i savjesnosti u upravi odlikovao Legijom časti i nagradio titulom baruna. Nakon uspostave druge austrijske vlasti vratio se u Trogir, ali nije živio u obiteljskoj palači, nego se preselio u kuću u Kaštel Starom, koju je preuredio za udobno stanovanje.

Ivan Luka (1764.–1841.), stariji brat Dominikov, najsvjetlija je ličnost u obitelji, svestran, humanističke naobrazbe, naprednih ideja (slika 2.). Majka im je bila iz stare hrvatske plemićke obitelji iz Šibenika. Kako se kasnije pokazalo, prema hrvatskom narodu imao je i suviše kritičersko mišljenje, premda je njegov znanstveni interes bio vezan za poboljšanje uvjeta života hrvatskih, dalmatinskih *težaka*. Za razliku od Do-

Slika 2. Ivan Luka Garagnin, nepoznati majstor, oko 1800. (Muzej grada Trogira)
Figure 2. Ivan Luka Garagnin, unknown master, about 1800. (Trogir Town Museum)

minikove sobe, njegova soba u roditeljskom domu bila je vrlo skromno namještena, a ista jednostavnost izvire i iz sačuvanog koloriranoga crteža s njegovim likom. Njegova korespondencija svjedoči o vezi s nizom europskih uglednika. Među njima ima i nježnih pisama upućenim prijateljici Isabelli Teotochi Albrizzi (1760.–1836.), koja je u svome literarnom salonu u Veneciji okupljala ugledne ljude *od pera*, a s kojom se dopisivao i Ivan Kreljanović-Albinoni. Raznolikost naslova u obiteljskoj biblioteci ukazuje na svestranost njegovih interesa, premda je prevladalo zanimanje za poljodjelstvo, vjerojatno poradi ogromnih zemljišnih posjeda od kojih je živio, te zbog trgovačkih veza koje je održavao. Obnašao je nekoliko javnih funkcija s obzirom na veliko poznavanje pojedinih struka, te je primjerice za prve austrijske vlasti (1797.–1806.) u Dalmaciji imenovan izaslanikom za ceste 1801. U svezi s njegovim javnim djelovanjem bilježe se brojni govori kojima je nastojao promijeniti, osvježiti svakodnevnicu grada u kojemu je obitavao. Sudjelovao je u svim prepirkama vezanim za obnovu stare kazališne zgrade, zalažući se za gradnju nove, ali, na žalost, nije naišao na razumijevanje. Godine 1805., budući da je slovio za vrsnog poznavatelja antike, postavljen je za prvoga konzervatora te je iskapao po Saloni. Jedan dio otkrivenih antičkih kamenih ulomaka danas se nalazi ili u Muzeju grada Trogira ili su ugrađeni u istočni zid njihova parka na kopnenom dijelu Grada. Mnogima je pomagao u napredovanju, primjerice Ivanu Danilu, koji je 1805. bio u službi vještaka – javnog mjernika. Ugled ali i zaduženja, nakon dolaska Francuza u Trogir 1806. (do kraja 1813.), naglo su mu porasli jer je bio njihov pristaša. Stoga je predvodio poslanstvo Napoleonu u Pariz iste godine. U Muzeju grada Trogira još i danas se čuvaju njegov bogato izvezeni sivi frak, te uz njega bijeli prsluk izvezen istim vezom, kojega je Ivan Luka odjenuo prigodom poklonstva Napoleonu. U svezi s brigom oko voda i cesta bila je osnovana centralna komisija kojoj je bio na čelu. Njihovom zaslugom isušene su

Slika 3. Nacrt
mjernika F. A.
Kurira (Muzej
grada Trogira)
Figure 3. Survey-
ors design of F.
A. Kurira (Trogir
Town Museum)

močvare u okolici Trogira, uporaba bunara *Ošljak* bila je dopuštena samo za pojenje stoke, gradile su se ceste, pogotovo put kroz zagorski dio trogirske općine itd.

Garagnini, koji su bili između ostalog i glavni nositelji klasicizma u Trogiru, s oduševljenjem su prihvatili promjene nakon dolaska Francuza, ali s vremenom su se toliko razočarali, da je Ivan Luka došao do zaključka da se Dalmacija nikada nije našla u gorim rukama, da je pošten čovjek igračka intrigantima te da je vladanje austrijskoga cara Franje bilo dobro. Francuzi su sve više davali prednost vlastitom kadru te je Ivan Luka Garagnin u pismu svomemu bratu Dominiku, razočaran francuskom upravom napisao »... na sve dužnosti doći će galski pjetlići koji, iako bez krila, kresta i kljuna, ipak znaju kukurikat ... takva su vremena da se s ljudima postupa kao s limunima koje se iscijedi, a kora baca... Ipak, nakon uspostave druge austrijske vlasti 1814. povukli su se, pa ističe: *U novim se okolnostima nečasni ljudi nastoje izboriti za položaje, ali vjerujem da će mudrost dvora prevladati* ... Ivan Luka s obitelji duže boravi u Veneciji zajedno sa suprugom Francescom, rođenom Borelli, iz Zadra, a ponovo se vratio onda kada se austrijska vlast u Trogiru ustalila.

Znanstveni doprinos Ivana Luke sigurno je velik u vremenu te u sredini u kojoj je živio. Poglavitito je poljodjelstvo bilo predmetom njegova izučavanja, napose vezano za tadašnja europska kretanja. U Dalmaciji se pojavljuju poljodjelska društva – akademije, u kojima se pokušavaju pronaći što povoljnija rješenja za olakšanje položaja dalmatinskoga *težaka*. Batio se proučavanjem pčelarstva i svilarstva, o čemu svjedoče sačuvani rukopisi. U svojem djelu *Riflessioni economico-politiche sopra la Dalmazia* piše o problemima zemljišnoga posjeda zagorskog i primorskoga kraja Dalmacije, pokazujući najbolje načine njihova osuvremenjena. Ovo njegovo djelo stoga je hvale vrijedno za ono vrijeme kada je pisano, premda u pojedinim opisima i zaključcima nije bio u pravu. Osim

toga, i hortikultura je bila predmetom njegovih istraživanja. Slijedom arhivskih tragova primjećujemo da je u perivoju – vrtu kojega su obrađivali vrtnari dovedeni iz Italije, rađenom po projektu glasovitoga Gianantonia Selve, eksperimentirao s biljnim i životinjskim vrstama.

Pozornost mu je zaokupljala i astronomija. U Muzeju grada Trogira čuvaju se globus i planetarij iz njegove ostavštine, a na krovu starijega dijela palače nekoć se nalazila staklena kupola, vjerojatno promatračnica. Otkrivanjem i sanacijom krova 1998. pronađene su ostavljene drvene stube koje su vodile do nje, jer je tijekom prve polovice 20. stoljeća srušena. Inovacijama se također zaokupljao, primjerice balonom itd.

Iz svega navedenog može se na slutiti da su ambicije i intelektualne sposobnosti Ivana Luke bile daleko iznad mogućnosti skućene sredine u kojoj je živio i radio, te se često sukobljavao u mišljenju sa svojim sugrađanima, kojima su njegove vizionarske ideje bile teško prihvatljive.

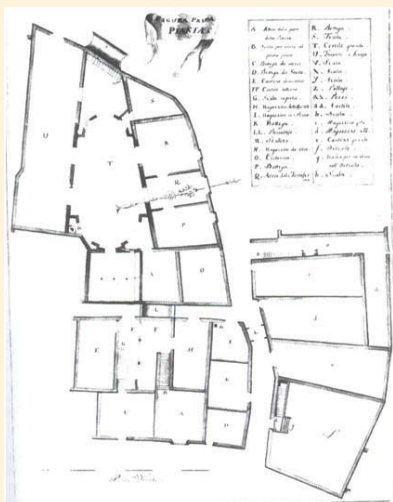
Francesca i Ivan Luka imali su četvero djece: Katarinu (1812.–1873.), Antu Mariju Ivana Dominika (1813.), Mariju (1814.) i Ivana Ante Mariju (1817.–1835.). Da bi sačuvala obiteljsko prezime i slavu, Katarina, kao posljednja potomkinja obitelji, udaje se 1840. za **Antuna Fanfogna** (1817.–1893.), zadržavši uz suprugovo i svoje prezime. Antun seli u Trogir te obitelj nosi prezime **Garagnin-Fanfogna**. U heraldičkom pogledu, dvjema zvijezdama i ruci koja drži luk i strijelu, pridružio se Fanfognin lav, okrenut na lijevo, do pola zlatan u crnom polju, a gore crn u zlatnom polju.

Antun Fanfogna bio je potomak stare zadarske obitelji hrvatskoga podrijetla, koja se u Zadru prvi put spominje negdje polovicom 12. stoljeća, a od 13. stoljeća potpisuju se de Fanfogna ili Fanfognić. U obitelji je bilo više uglednih crkvenih ličnosti, primjerice, 1302. spominje se Dobrica, opatica Sv. Marije, a 1308. njezin brat Krševan, koji kasnije postaje šibenskim biskupom. Kada su se 1409. Mlečani ugnijezdili u Zadru Fanfogne su u početku obnašali razne časne dužnosti. Godine 1411. izvjesni Ante navodi se kao mlečački knez u Ninu. Međutim, od tada do početka 16. stoljeća, premda su bili župani, su-

Slika 4. Dio palače koji se naslanja na susjednu kuću prema zapadu

Figure 4. Part of the palace, which leans on neighboring house to the west

Slika 5. Tlocrt i presjek palače
Figure 5. Drawings and sections of the palace

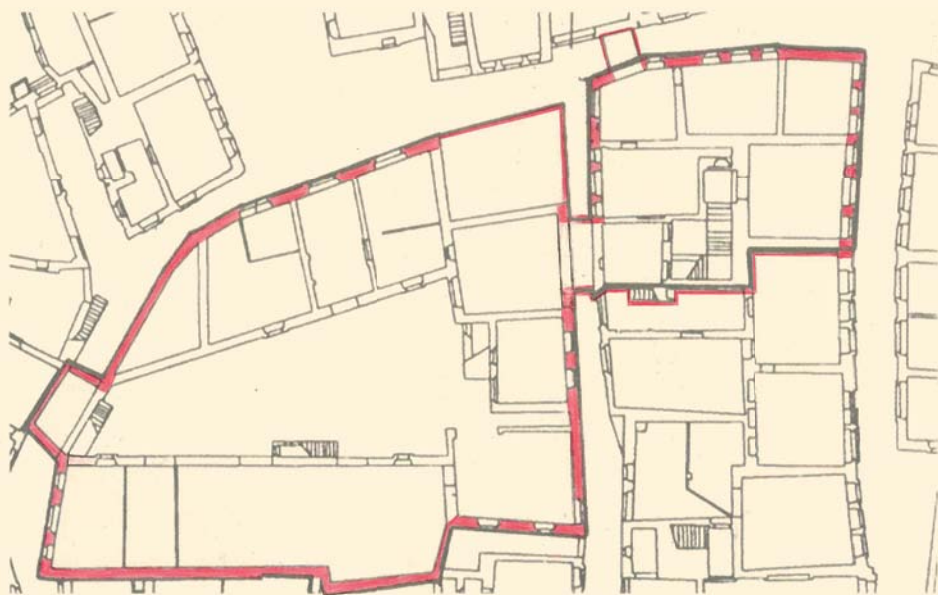
ci, vitezovi, nema ih u službi Venecije. Oko 1520. Venecija, u strahu pred turskom opasnošću, nastojeći i njih kao i ostale plemićke obitelji pridobiti za sebe, opet im daje privilegirane položaje. Nikolu Fanfogno imenuju vitezom Sv. Marka, a brata mu zlatnim vitezom, jer je 1565. kao mletački satnik zadužio Veneciju. U nadolazećim godinama, boreći se protiv Turaka, mnogi članovi dobili su ugledna mjesta, čak im je Venecija vratila posjede koje su im Turci nasilno oduzeli. U tim vremenima njihova privrženost Veneciji nije toliko za osudu, jer je zasigurno bilo povoljnije potražiti zaštitu Venecije, nego dopustiti tursko porobljavanje, u vremenu kada su bili preslabi othrvati se neprijatelju. Unatoč svemu, Fanfogne su u tom vremenu sačuvali hrvatska obilježja i jezik, što najbolje može posvjedočiti službena izjava Frane Fanfogne 1747. u Veneciji *...illirica lingua a me nativa e familiare...* Početkom 19. stoljeća ta se obitelj rasipa, Antun ženidbom prelazi u Trogir, a u Zadru ostaje njegov brat Ivan, član Carevinskog vijeća u Beču, u čijem je vlasništvu ostao veći dio obiteljskog arhiva i knjižnice.

Za razliku od prijašnjih naraštaja, za Antuna se ne može kazati da je bio hrvatski domoljub. Osnovno školovanje i gimnaziju završio je u rodnom Zadru 1834. Nakon šest godina ženi se u Trogiru, gdje se uključuje u javni život. Godine 1848. postaje zapovjednikom Nacionalne garde – *Guardia nazionale*, a načelnikom Trogira postaje 1858. Na toj dužnosti ostaje, s manjim prekidom 1864., sve do dolaska narodnjaka na vlast 1886. Isticao se svojim autonomашtvom i grčevito se borio za prevlast svoje stranke u gradu, služeći se pri tome svojom moći i bogatstvom, na temelju čega je držao u strahu i ovisnosti siromašni dio stanovnika grada i Zagore. Dolazak Franje Josipa I. u Dalmaciju, odnosno Trogir 1875., vješto je iskoristio da pokaže, prema njegovu mišljenju, talijansko obilježje grada. Stoga je još uvijek moćan, želio onemogućiti narodnjake da sudjeluju u proslavi. Na sreću, nakon silnih žalbi narodnjačka struja uspjela je prikazati Trogir hrvatskim gradom. Franjo Josip je Antuna odlikovao viteškim križem iste godine. Car mu

je Maksimilijan deset godina prije, 1865. dodijelio orden Sv. Marije od Guadalupe. Osim toga, tijekom života bio je član mnogih društava od kojih je dobivao diplome. Svoje političke misli prikazao je u knjižici koja mu je 1864. objavljena u Zadru pod naslovom: *Relazione del conte Antonio de' Fanfogna sui due trieni di sua gestione come podesta di Traù*. Janko Ćipiko piše pjesme njemu u čast, i to ne samo na talijanskom nego i na hrvatskom jeziku. Antun i Katarina imali su devetero djece, ali je starost doživjelo sedmero.

Njegovi nasljednici također su se osjećali više Talijanima negoli Hrvatima. Početkom 20. stoljeća obitelj sve više ekonomski propada. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije donekle su se oporavili, ali za kratko. Rasprodali su svoju imovinu, a sa sugrađanima su bili u prilično lošim odnosima tijekom Drugog svjetskog rata. Posljednji muški potomak Giovanni – Nino imao je dvije kćeri, Gabrielu i Carmelitu, a braća mu Šime i Umberto nisu imali djece. Tijekom Drugog svjetskog rata, nakon pada Italije, vratio se zajedno sa svojom obitelji u državu iz koje su njegovi predci u potrazi za boljim životom otišli krajem 16. stoljeća.

Na temelju bogate arhivske građe i knjižnice koja je ostala pošteđena od ratnog razaranja, danas možemo štošta doznati o životu te obitelji za njihova boravka u Hrvatskoj.

Slika 6. Granice Muzeja grada Trogira u palači
Figure 6. Limits Trogir City Museum in the palace

Slika 7. Spoj dviju palača preko
negdašnje Ulice vode
*Figure 7. Link between two palaces
over former Water Streets*

Palača – stambeni i gospodarsko-poslovni prostor • *Palace – residential, commercial and office space*

Palača obitelji Garagnin bila je uređena kao raskošan stambeni objekt, ujedno gospodarsko-poslovni prostor. Imala je onakav raspored prostorija kakav su raspored imale srednjovjekovne kuće (slika 3.). Na prvom katu bili su saloni, sobe za primanje i zabavu, primjerice: soba u žutom, soba oružja itd. Na drugom katu bile su spavaće sobe, a kuhinja se nalazila u potkrovlju, gdje su bili tavanski i skladišni prostori. Prema sačuvanom nacrtu kuće, na kojemu se uočava ognjište (*komin*), danas potvrdno znamo mjesto gdje je bila kuhinja. Pokraj nje postojala je manja prostorija u kojoj se mijesio i čuvao kruh. U prizemlju su uređeni podrumi, staje i skladišta, a vanjski dijelovi namijenjeni su za trgovine. Sačuvani nacrti za gradnju palače i crteži potvrđuju ovakav opis. I danas ti dijelovi služe kao trgovine različitih namjena. Poseban objekt u dvorištu bio je

određen za konjušnicu, a do nje se nalazio prostor za perad, koji se naslanjao na malu visoku katnicu (slika 4). Dvorište je stoga nekoć sasvim drugačije izgledalo, a i služilo je za potrebe gospodarstva i za prolaz posluge i težaka koji su preko dvorišnoga dijela dolazili u prostorije u kojima ih je gospodar primao.

Preko puta glavne zgrade sa sjeverne strane također je bila još jedna zgrada za gospodarsku namjenu, a u njezinu sastavu bio je uređen manji vrt (slika 5.). Važno je istaknuti da je za gradnju i obnovu palače zaslužan jedan od istaknutijih graditelja trogirskog 18. stoljeća, Ignacije Macanović, koji se inače isticao graditeljskim zahvatima ne samo u Trogiru nego i na širem dalmatinskom području.

U središtu grada imali su cijeli mali gospodarsko–stambeni kompleks u kojemu su živjeli i odakle su poslovali.

Vrijeme druge polovice 18. stoljeća doba je korjenitih promjena u društvu, kojima je prethodila engleska industrijska revolucija, potom francuska revolucija te za Dalmaciju posebno važan slom aristokratske vlade u Veneciji 1797. To je pridonijelo zatiranju feudalnoga poretka i jačanju građanstva, što je niz plemićkih obitelji osiromašilo, ali Garagnini ipak opstaju kao pripadnici novoga plemstva, temeljeći svoje bogatstvo na pomorskoj trgovini.

Prenamjena prostora • *Space reallocation*

U općem metežu nakon Drugoga svjetskog rata prostor je opustošen, imovina raznesena ili uništena. Nagađa se i priča o tome tko je sve opljačkao kuću i kamo je kasnije nestao namještaj. Na sreću, ostala je pošteđena vrijedna knjižnica, koja obuhvaća naslove različite tematike, od inkunabula do polovice 20. stoljeća. Nakon jedne ugledne bogataške obitelji u kuće se useljava siromašno urbano i ruralno stanovništvo, uređujući svoje stanove po vlastitim željama, pregrađujući prostore drvenim pregradama. Žive u lošim uvjetima sa zajedničkim sanitarnim čvorom u prizemlju, bez tekuće vode. Godinama se izmjenjuju bez pitanja nadležnih službi i institucija, bez potrebnih dokumenata. Postupno pojedinci uređuju sanitarne čvorove, dovode vanjskim cijevima vodu u prostore, a odvodnim cijevima uvode kanalizaciju. Oni koji se nisu snašli služili su se kantom umjesto zahodske školjke. Kuća se devastira, postaje sklonište i nužni smještaj mnogima u potrazi za boljim stambenim uvjetima. Nije, na žalost, bila jedina takve sudbine, društvene promjene dokrajčile su sjaj mnogih kuća.

Muzej grada Trogira, koji se udomio u prostorima palače, poglavito nakon 90-ih godina, sanacijom i restauracijom postupno vraća njezin unutrašnji i vanjski sjaj.

Muzej u palači • *Museum in the palace*

Grad Trogir osnovao je 1963. Muzej i on se udomio u početku svog djelovanja djelomično u prizemlju i na prvom katu te palače. U jednom dijelu barokne katnice uređeni su uredi, a u drugom glavnom dijelu zgrade, koja nosi stilska obilježja od romanike do baroka, postavljen je stalni postav. Muzej djeluje i živi u sustanarstvu sa svim onim pridošlim stanarima. Jedna nekoć raskošna obiteljska palača postala je stambeni blok sa siromašnim stanarima s jedne strane i muzejom, s vrijednim zbirkama, s druge strane. S vremenom je Muzej dobio na korištenje cijelu palaču (slika 6.). Ravnatelji Muzeja svojski su se trudili svih proteklih godina da poboljšaju prilično teške uvjete djelovanja Muzeja. U zgradi je još ostao samo jedan stanar, ostali su se iselili dobrovoljno ili sudskim putem.

Muzej je svečano otvoren 1966. nakon utemeljenja zbirke koje su tekstem, slikom i eksponati-

Slika 8. Unutrašnje dvorište danas
Figure 8. Inside yard today

Slika 9. Duknovićeva soba u Muzeju grada Trogira
Figure 9. Duknović room in the City Museum of the Trogir

ma ukratko sažele povijest i umjetnost Trogira od osnutka naselja do polovice 20. stoljeća. Od svog osnutka Muzej je aktivno uključen u kulturni život Trogira, od organiziranja izložbi, znanstvenih skupova, izdavačke djelatnosti, predavanja itd., što mu je glavna djelatnost i danas. Postav je proširen u susjednoj, nekoć gospodarskoj zgradi obnovljenoj za potrebe Galerije »Cate Dujšin – Ribar« (otvorena 1978.) i lapidarija (otvoren 1987.). U Galeriji su izložene donirane slike Cate

Dujšin – Ribar rodnom gradu Trogiru, a u lapidariju, uz nalaze arheoloških istraživanja, kronološkim su redom postavljeni ulomci od antike do baroka. Čuvaonica kamenih ulomaka uređena je 1993. u izdvojenom prostoru preko puta lapidarija.

Sanacijski zahvati na palači Muzeja • *Rehabilitation interventions in the Palace Museum*

Sklop zgrada koje su pripale Muzeju takav je da sliči manjem labirintu, jer se sastoji od dvije veće međusobno spojene zgrade nadsvođenim lukom, preko ulice Matije Gupca (nekoć Ulice vode) i nekoliko manjih zgrada (slika 7.). Prva, starija zgrada, okrenuta Grdskoj ulici, na kojoj se uočavaju stilovi različitih vremenskih epoha, proteže se na četiri kata i prizemlje, ali katovi nisu jednakih površina. Druga zgrada okrenuta trgu – »Gradska vrata«, barokna je katnica s prizemljem. Prema zapadu na nju se naslanja još jedna manja katnica trokutastog oblika, na koju je prislonjen objekt u obliku visoke kule, poviše nadsvođenog luka – *volta*. Do nje je nekoć gospodarski sklop, staja, koja se istočnim dijelom naslanja na visoku katnicu, a ova na romaničku kuću na dva kata, spojenu s jednim dodatkom s ostalim dijelovima palače.

Obnova derutne zgrade trogirskog muzejskog sklopa započela je krajem 90-ih godina, kada se krov započeo urušavati i prokišnjavati. Godine 1992. obnovljen je krov poviše ulaza u uredske prostorije, a iduće godine (1993.) obnovljen je manji krovčić poviše prostora koji se potom preuređio za potrebe čuvarnice lapidarija. Ostali dijelovi obnovljeni su tijekom 1997. i 1998. Promijenjena je oštećena drvena krovna konstrukcija ili sanirana stara, a dotrajali crijep zamijenjen je novim. Zamjena drvenih greda izvedena je točno prema starim mjerama, pa su se građevinari prilično namučili, režući građu na mjestu ugradnje. Krov je nepravilnog izgleda, kao i kuća, jer se prilikom gradnje (građe-

na polovicom 18. stoljeća), morala uklopiti u već zadane okvire, između susjednih objekata, pa se ni u sanaciji nije moglo drukčije postupiti.

Slijedila je izrada potrebne dokumentacije za obnovu, napravljen je arhitektonski snimak postojećega stanja te potrebni izvedbeni projekti preuređenja. Radili smo kako struka zahtijeva sve u suradnji, uz suglasnost i konzervatorski nadzor dje-

latnika Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, konzervatorskog odjela iz Splita (kasnije Trogira), da bismo jednom povijesnom objektu vratili sjaj i izgled kakav zaslužuje. Nakon prikupljanja dokumentacije, natječaja i opsežnih administrativnih poslova, prišlo se obnovi onih dijelova palače u kojima više nema stanara, a najprije je obnovljena barokna katnica.

Slijedila je sanacija zidova, ispuna, čišćenje i pranje, žbukanje u dijelu koji je to zahtijevao (romanički zid). Djelatnici Muzeja cijelo su to vrijeme boravili i radili unutar zgrade jer nisu imali drugih mogućnosti, što je u pojedinim trenucima bilo prilično frustrirajuće i naporno. Potom su skinute i obnovljene drvene *škure*, popravljeni su drveni okviri prozora i vrata. Tada je postalo još neugodnije jer su ostala samo stakla, koja su se znala pod velikim naletima vjetra otvoriti. Zato smo se svi jako razveselili kada se obnavljao južni balkon tako da je dobio ogradu kakvu je imao – a koja je kasnije nestala – baroknu od kovanoga željeza po uzoru na ogradu kakva se sačuvala na palači obitelji Paittoni (slika 8.). Prema pričanjima starih Trogirana ta je ograda bila je slična spomenutoj ogradi, a ostaci otvora u zidu to su i potvrdili. Toliko se dobro uklopila da više nitko ne primjećuje novinu u izgledu. Također smo sanirali kamenu balkonsku ogradu na sjevernom pročelju zgrade, koja je pola stoljeća vapila za izradom nedostajućeg kamenoga stupa. Slijedila je sanacija zidova Galerije Cate Dujšin – Ribar i lapidarija, te cisterne, sačuvane u sklopu palače, koja se obnavljala tako da se dio površine ostavio otvorenim da bi se vidjela njezina funkcija (dio kamenog oluka te filtera za pročišćavanje kišnice). Tako se dobio prostor koji može poslužiti za manje koncerte ili predstavljanja u ljetnim mjesecima. Kišnica se u cisterni skuplja preko vanjskoga slivnika s pomoću unutrašnjih cijevi koji odvođe vodu do razine ulice, ali ako je potrebno, cijevi se skidaju i cisterna se potpuno puni.

Slika 10. Palača Garagnin – Fanfogna danas

Figure 10. Palace Garagnin – Fanfogna today

Budući su Hrvatska vlada i grad Trogir 2005. otkupili reljef Bogorodice, djelo Ivana Duknovića, (kraj 15. stoljeća), a da je *Croatia osiguranje* osiguralo sredstva za sanaciju prostora, tijekom 2006. sanirana je i uređena prostorija u kojoj su izložena Duknovićeva djela (Bogorodica i Kip putta grbonoše Cippica, slika 9.). Tom prigodom u susjednoj je prostoriji obnovljena trifora. Izrađena su nova stakla, ručno lijevana, okrugla, povezana olovom u tehnici vitraja, a i drveni okviri koji prate rubove trifore. Također je privremeno saniran strop u dijelu stalnoga postava (salon), koji se urušio jer je poviše njega stanarka koja je tu živjela imala kantu umjesto odvoda, a ta se kanta povremeno prelijevala ispod *sudopera*.

Od 2007. do 2011. saniran je i restauriran istočni zid romaničke kuće u sklopu objekta, popravljena su ulazna vrata, saniran je i popravljen (izmjena crijepa) krov Galerije Cate Dujšin – Ribar te je uređena ventilacija, sanirano je sjeverno pročelje starijega dijela zgrade, otvorena je terasa koja je prokišnjavala, te manja kućica u cjelini, sa zapadne strane dvorišta. Godine 2012. započelo je unutrašnje uređenje novijega dijela saniranjem međukatne konstrukcije između drugoga kata i potkrovlja, sondiranjem stropa i zidova na kojima su se otkrila oslikanja.

Nakon izrade projekta unutrašnjeg uređenja drugoga kata novijeg dijela palače koji se tek sada, nakon istražnoga sondiranja stropova i zidova, može napraviti, slijedi završno uređenje prvog i drugog kata zgrade. Prvi će se kat pretvoriti u produžetak stalnoga postava i reprezentativan dio za primanja, a drugi je kat predviđen za nove urede i muzejsku knjižnicu. Prizemno se predviđa muzejska prodavaonica i informativni punkt.

Potom će se prići uređenju manjih prostora, također namijenjenih uredima, u manjoj romaničkoj katnici koja je prislonjena uz prethodno opisanu zgradu. Palaču, koja je okrenuta Gradskoj ulici, nema smisla obnavljati dok se i posljednji stanar ne iseli iz nje. U tom dijelu na prvom i drugom katu predviđa se novi postav, a na ostalim katovima preparatorske radionice, čuvaonice, prostor za muzejsku dokumentaciju. U prizemlju će ostati izložbena dvorana za povremene izložbe.

Budućnost palače • *Palace Future*

U konačnici, nakon završetka obnove cijeloga Muzeja, koji će dugo trajati ako se ne bude osigurao ubrzaniji priljev sredstava i iseljenje posljednjega stanara, predviđa se razgledavanje tako da posjetitelj ulazi u muzejske zbirke u Gradskoj ulici, obilazi cijeli postav i dvorišni dio te kroz druga vrata u ulici Gradska vrata izlazi van. Pri izlazu u muzejskoj prodavaonici posjetiteljima će se ponuditi muzejska i ostala turistička izdanja, suvenir i itd. (slika 10.).

Možda je palača imala sreću u nesreći, što je dopala Muzeju uza sve one stanare koji su je naselili, jer će tijekom 21. stoljeća biti obnovljena na način kakav zaslužuje i cijela će poslužiti za potrebe Muzeja. Prostrane prolazne dvorane iskoristive su za novi suvremeni postav koji će prikazati povijesni i umjetnički razvoj grada na moderniji način, posložen u manjim zasebnim zbirkama u povijesnom ambijentu.

Gospodarski dio palače, što je već istaknuto, služi za postav lapidarne zbirke u prizemlju te suvremene galerije slika autorice Cate Dujšin – Ribar na katu te se neće mijenjati. Unutrašnjost Galerije preuređena je u polivalentan prostor godine 2002. Pomičnim platnom smještenim iza drvenih maski, stalni se postav prekriva te se druga izložba postavlja preko platna na druge tračnice.

Dvorišni dio nezamjenjiva je prirodna ljetna pozornica koja se već dugi niz godina uspješno koristi. Potpuna komunikacija posjetitelja i povijesnog objekta uspostaviti će se na novi način povezujući prošlost sa sadašnjošću.

Na kraju, važno je istaknuti da je do sada obnovu gotovo potpuno financiralo Ministarstvo kulture, uz vrlo mali doprinos grada Trogira, uz konzervatorski nadzor konzervatora Ministarstva kulture iz Splita, kasnije Trogira, a da ćemo stalni postav, kada za to dođe trenutak, realizirati u suradnji s uglednim muzeološkim stručnjacima, poštujući struku i mišljenja nadležnih institucija.

U zaključku • *In conclusion*

U europskim te neupitno i u hrvatskim gradovima često se muzeji smještaju u starim palačama ili dvorcima, objektima koji su nekoć pripadali vladajućem bogatom staležu, plemstvu ili imućnom građanstvu. Naime, propašću feudalnoga poretka, siromašenjem starih plemićkih obitelji, čiji su se predci mogli pronaći u srednjem vijeku, pojavom novoga plemstva podložnoga procesu mijеšanja, ujedinjavanja i razjedinjavanja, prilagodbe novim prilikama, javlja se novi svijet imućnih pridošlica koji su se znali prilagoditi promjenama. Stari posjedi, prodajom ili ženidbom, prelaze u ruke novo stasaloga staleža, koji polako zauzima njihove položaje, sve se više bogati, školuje te s vremenom postaje ugledan i bogat stalež sa svim privilegijama i ovlastima koje uz to slijede. U Trogiru se tako na političkoj i društvenoj pozornici pojavljuju Garagnini, koji će i tijekom 19. stoljeća još uvijek ostati snažni. Oni su se brzo prilagodili revolucionarnim promjenama koje su obuhvatile cijelu Europu, započevši u Engleskoj, prihvaćajući i koristeći neizbježne društvene promjene. Drugi svjetski rat dokrajčio je njihovu prisutnost u Trogiru. Pristajući na stranu fašističke Italije, čiji su podanici ostali imajući dvojno državljanstvo, nakon kapitulacije Italije 1943. bili su prisiljeni otići iz Trogira. Danas je njihova palača Gradski muzej, koji je u njihovim nekoć stambenim ili gospodarskim prostorijama uredio stalni postav.

Literatura • *References*

- ANDREIS, P. 1977. Povijest grada Trogira, I i II, Čakavski sabor, Split, 790.
- BOŽIĆ – BUŽANČIĆ, D. 1982. Privatni i društveni život Splita u osamnaestom stoljeću, Školska knjiga, Zagreb, 177.
- BOŽIĆ – BUŽANČIĆ, D. 1994. Trogirska obitelj Garagnin i nacrt za biografiju Ivana Luke mlađeg, agronoma fiziokratskog usmjerenja. Vartal, 1–2.

- BOŽIĆ BUŽANČIĆ, D. 1995. Južna Hrvatska u europskom fiziokratskom pokretu, Split.
- CELIO CEGA, F. 1999.–2000. Manji graditeljski zahvati i preinake na kućama obitelji Garagnin u Trogiru tijekom XVIII stoljeća, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 38.
- CELIO CEGA, F. 2005. Oprema građanske kuće XIX. stoljeća u usporedbi s plemićkom palačom XVI-II. stoljeća, Raukarov zbornik, Zagreb.
- CELIO CEGA, F. 2005. Svakidašnji život grada Trogira, Split.
- CELIO CEGA, F. 2007./2008. Kuhinja, blagovanje, prehrana u plemićkoj palači u 18. stoljeća – ideja za novi stalni postav u Muzeju grada Trogira / Kitchen, Dining and Diet in the 18th Century Aristocratic Palace – a Proposal for the New Permanent Exhibition in the Museum of the Town of Trogir, Etnološka istraživanja, 12/13.
- CELIO CEGA, F. 2010. Inventar kuće Garagnin u Kaštel Starome krajem 18. stoljeća, Zbornik Stijepa Obada, Zadar – Split – Zagreb.
- CELIO CEGA, F. 2011. Utjecaji francuske uprave na Trogir, Zbornik radova – Dalmacija za francuske uprave (1806.–1813.), Split.
- IVAN LUKA GARAGNIN, 1995. Ekonomsko politička razmišljanja o Dalmaciji (priredila Danica Božić – Bužančić, (preveo Josip Posedel i Katarina Hraste), Split.
- IVAN LUKA GARAGNIN, 2006. O odgoju i obrazovanju i javnoj nastavi (prevela i priredila Ljerka Šimunković), Split.
- GRGUREVIĆ, D. 2005. Park Fanogna-Garagnin u Trogiru. Povijesna studija, Radovan, časopis Društva za zaštitu kulturnih dobara Trogira, 3.
- GRGUREVIĆ, D. 2005. Park Garagnin u Trogiru (Garagnin-Fanfogna). Program za izradu idejnog projekta. Radovan, časopis Društva za zaštitu kulturnih dobara Trogira, 3.
- GRGUREVIĆ, D. 2005. Park Garagnin u Trogiru – najstariji botanički vrt u Hrvatskoj, Šumarski list, 7–8.
- PIPLOVIĆ, S. 1975. Garagninov ljetnikovac u Divuljama, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 20.
- PIPLOVIĆ, S. 1977. Novi podaci o drevnom perivoju Garagnin u Trogiru, Hortikultura, 4.
- STANKO PIPLOVIĆ, Prostorno-arhitektonska revitalizacija parka Garagnin-Fanfogna u Trogiru, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 16/1990.
- PIPLOVIĆ, S. 1996. Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću, Split, Radovan, časopis Društva za zaštitu kulturnih dobara Trogira, 3/2005. (broj posvećen parku Garagnin-Fanfogna)
- ŠIMUNKOVIĆ-NATAŠA, LJ. i BAJIĆ-ŽARKO, N. 2006. Iz korespondencije Dominika i Ivana Luke.
- ŠIMUNKOVIĆ-NATAŠA LJ., BAJIĆ-ŽARKO N. i ROŽMAN, M. 2008/2009. Pisma Ivana Luke Garagnina bratu Dominiku 1806.–1814., Građa i prilozi za povijest Dalmacije, 22.
- ŠVERKO, A. 2005.–2007. Prilozi trogirskoj klasicističkoj arhitekturi, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 41.
- ŠVERKO, A. 2009. Ferme ornée Garagninovih u Divuljama kod Trogira, Radovi instituta povijesti umjetnosti, 33.
- ŠVERKO, A. 2011. Arhitektonski projekti Giannantonija Selve u Dalmaciji u razdoblju klasicizma, Zagreb, (rukopis doktorske disertacije).
- TOMIĆ, R. 1997. Trogirski slikarska baština, Zagreb-Split.
- Legende uz slike
(Izvori fotoarhiv Muzeja grada Trogira i Konzervatorskog odjela u Splitu, Ministarstva kulture)
- Dr. sc. Fani pl. Celio Cega
ravnateljica
Muzej grada Trogira
Gradska vrata 4
21220 Trogir
fani.celio-cega@st.t-com.hr

Prošlost naselja Bobovišća, Ložišća i Bobovišća na Moru otoka Braća temeljena na povijesnim izvorima obitelji Gligo i Nazor

Hania pl. Mladineo Mika

Sažetak

U naseljima Bobovišće, Ložišće i Bobovišće na moru živjele su obitelji Gligo i Nazor. Prezime obitelji Gligo nastalo je od nadimka prezimena Marinčević iz roda Krstulović Krstić koji su se doselili u Bobovišće iz bosanskoga Bobovca preko Poljica bježeći pred Turcima. Za razliku od Gligovih, godine 1773. u Ložišće je došao Ivan (1720.–1816.) pripadnik plemićke obitelji Nazor iz Poljica koji se oženio Magdalenom Antičević te tu zasnovao obitelj. U razdoblju od 18. stoljeća do prve polovine 20. stoljeća članovi ovih obitelji bili su brodari, vlasnici jedrenjaka, veleposjednici, učitelji, profesori, pravnici i liječnici. Kroz povijesne izvore ovih obitelji prikazan je privredni, društveni i kulturni život Bobovišća, Ložišća i Bobovišća na moru u razdoblju od 18. stoljeća do prve polovine 20. stoljeća. Posebno je prikazan, do sada neobjavljen, zahtjev Skupa pučana *Università del Popolo* upućen c. k. Dvorskoj komisiji za Istru, Dalmaciju i Boku kotorsku od 25. siječnja 1798., a koji je pronađen u arhivu obitelji Nikole Gliga.

Ključne riječi: obiteljski arhiv Gligo, obiteljski arhiv Nazor, Bobovišće, Ložišće Bobovišće na moru, otok Brač, mletačka uprava, austrijska uprava, važnost privatnih arhiva.

MLADINEO MIKA, H. 2013. Ancient times of settlements of Bobovišće, Ložišće and Bobovišće-on-Sea on the island Brač based upon historical data perserved by families Gligo and Nazor. *Herold of Croatian Nobility Association*, 10: 31–49.

The families Gligo and Nazor lived in the communities of Bobovišće, Ložišće and Bobovišće-on-Sea. The surname of Gligo family was derived from the nickname for the

surname Marinčević from the lineage Krstulović Krstić who moved to Bobovišće from Bosnian place Bobovac, while they were running away from Turks. Unlike Gligo family, Ivan (1720.–1816.), a member of Nazor noble family arrived in Ložišće in 1773. He married Magdalena Antičević and they settled and started their family. The members of these families were ship-owners, the owners of large estates, teachers, professors, lawyers and doctors, in the period from the 18th century to the first half of the 20th century. Economic, social and cultural life in Bobovišće, Ložišće and Bobovišće-on-Sea was shown in historical documents during the period between the 18th century and the first half of the 20th century.

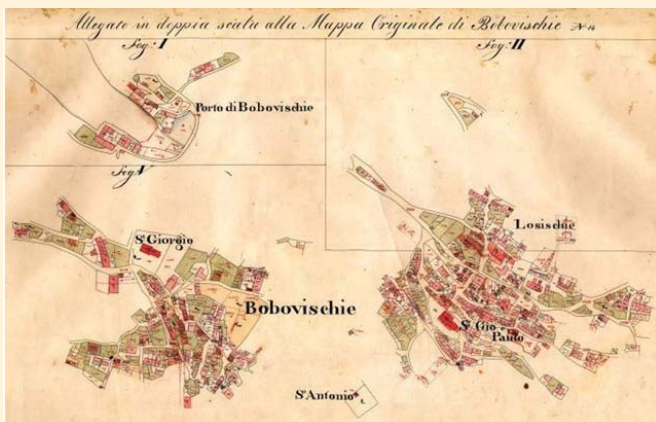
The Request Universita del popolo, made by Assembly of plebians, which has not been published so far, was specially outlined. It was sent to C.K. Court-board for Istria, Dalmatia and Boka Kotorska, dating from the 25th of January, 1798. and it was found in the records of Nikola Gligo's family.

Key words: Gligo family files, Nazor family files, Bobovišće, Ložišće, Bobovišće-on-Sea, the island of Brač, Venetian administration, Austrian administration, the importance of private owned files.

Prvi dio – Prošlost naselja Bobovišća, Ložišća i Bobovišća na Moru • First part – Ancient times of the settlements Bobovišća, Ložišća and Bobovišća-on-Sea

Uvod • Introduction

Naselja Bobovišća, Ložišća i Bobovišća na moru smještena su na zapadnoj strani otoka Brača. Ljepotu toga kraja opisao je posebno slikovito kipar Ivan Rendić u citiranom slobodnom prijevodu dijela pisma koje je uputio svom prijatelju književniku i političaru Anti Tresiću Pavičiću."

Slika 1. Katastarski plan Bobovišća na Moru, Bobovišća i Ložišća iz 1833. (HR DAST-152)

Figure 1. Cadastral map Bobovišće-on-Sea, Bobovišće, and Ložišće 1833. (HR DAST-152.)

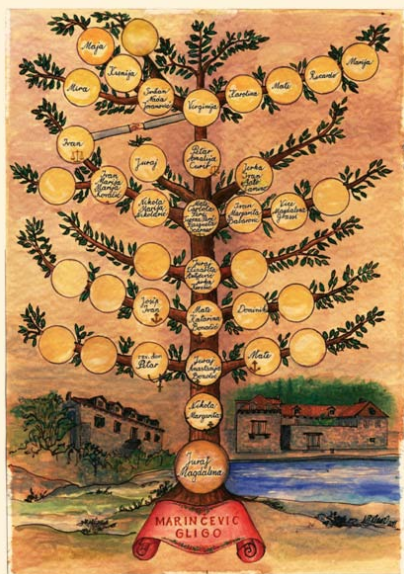
Vjeruj mi, dok se prisjećam svog otoka srce mi treperi i zadržavam suzu, razmišljajući koliko bih bio sretniji da sam ostao tu na sigurnom, zaštićen ovim uskim granicama, diveći se horizontu koji je za mene završavao s varljivim zalaskom sunca te slikovitim prikazom alegorijskih figura koje mi je pružao čas plavi, čas u tisućama boja nebeski svod. Osluškujući zvuk valova pod mojim nogama osjećao sam da je Krist želio upravo ovakav svijet.¹

U tim naseljima živjele su obitelji Gligo i Nazor. Na temelju dokumenta iz njihovih privatnih arhiva prikazujemo dio prošlosti tih naselja.

Obitelj Marinčević Gligo • Family Marinčević Gligo

Prezime Gligo, koje je u spisima osim Gligo pisano i kao Ghligo, Gligho i Gigo, nastalo je od nadimka prezimena Marinčević. Prema zapisu koji je u obitelji ostavio Ivan Cerinić, Marinčevići su pripadali obitelji Krstulović iz roda Krstića. Naime, jedan član obitelji zvao se Marin te su njegova sina zvali Marinčev, a daljnje nasljednike Marinčević. Prema usmenoj predaji članovi obitelji bili su bogati trgovci² koji su se doselili iz bosanskoga Bobovca preko Poljica bježeći pred Turcima.³ U povijesnim vrelima prezime Marinčević Gligo prvi se put spominje krajem 17. stoljeća.

Obitelj nije pripadala bračkom plemstvu, ali njezini su članovi bili ugledni i imućni pučani koji su u povijesnim izvorima naslovljeni kao gospodin i gospođa (*domino i domina*, latinski, ili *signore i signora*, talijanski). Od 18. stoljeća do sredine 20. stoljeća članovi obitelji bili su pomorci, trgovci, vlasnici jedrenjaka, veleposjednici, svećenici, vrsni pravnici, učitelji, profesori i liječnici te su obnašali razne svjetovne i crkvene dužnosti.

Slika 2. Rodoslovno stablo obitelji Marinčević Gligo. (Klarić Perić, 2011.)
Figure 2. Family tree of the family Marinčević Gligo. (Klarić Perić, 2011)

¹ *Credi che in questo momento che io la ramento sento un palpito e una lagrima tratengo, pensando quanto sarei stato piu felice se fossi rimasto in quei ristretti confini amirando intorno a me da una parte l'orizonte che io non concepivo i limiti fuori che nell' inganno del tramonto, e da l'altra parte quel imenso sipario ora azzuro ora di mille colori sul quale mi si delinearono dele meravigliose e fantastiche allegorie dietro alle quali al suono armonioso che ai piedi l' onde mi si prequotevano m' immaginavo il mondo come Cristo l' avrebbe voluto.* Pismo I. Rendića, Trst, 23.11.1889. HR DAST-178 Osobni fond Ante Tresić Pavičić.

² Usmena predaja Virginije, Petra Gligo (1885.–1982.).

³ A. Jutrinić, *Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču*. Zbornik za narodni život i običaje, knj. 34, JAZU, Zagreb 1950., 15., D. Kečkemet, Brač, Supetar, 1998., 171.

Istaknute osobe obitelji • *Prominent Members of the Family*

Mate Gligo sin Jurjev (1743.–1833.), u obitelji poznat i kao Veli Mate, definitivno odbacuje prezime Marinčević pa obitelj nadalje koristi samo nadimak Gligo kao prezime. Dobro je vodio veliko imanje koje je naslijedio od oca i stričeva, a baveći se i dalje trgovinom, stekao je znatno bogatstvo. Novac je ulagao u nekretnine odnosno kupovinu zemlje⁴, a u Bobovišću je izgradio novu veliku kuću poznatu kao *Casa rustica*.

Nikola sin Jurjev (1805.–1886.) poznat je pod nadimkom Preturić. Pohađao je Klasičnu gimnaziju u Splitu od 1817./1818. do 1822./1823.⁵ Osim što je bio veleposjednik, trgovac, brodar i brodovlasnik, neko vrijeme radio je i kao pravnik na sudu u Supetru.

Mate Gligo sin Jurjev (1814.–1902.), bio je dvorski savjetnik. Kao i njegov brat Nikola pohađao je Klasičnu gimnaziju u Splitu od 1828./1829. do 1835./1836., i to kao bogoslov⁶. Pretpostavlja se da je pravo završio u Beču, ali neko je vrijeme kao hospitant na trećoj godini prava boravio i u Padovi (*Uditore nel 3 anno di Legge in Padova*).⁷ Svoju pravničku karijeru započeo je na sudu u Splitu, zatim je obnašao dužnost suca kasnije i sudskog savjetnika na sudu u Trogiru, Makarskoj, Drnišu, Opuzenu, Kotoru, Splitu i Zadru. Godine 1884. carskim dekretom imenovan je za c. k. dvorskog savjetnika. U Bobovišću je obnašao dužnost glavarar sela i upravitelja *crkovinarstva* (crkvenog odbora), a 1871. i dužnosti potpredsjednika Dalmatinskog sabora⁸. *Bio je obrazovan i ugledan, imao je literarnoga dara, smisao za umjetnost te veliku ljubav prema arheologiji*.⁹

Obitelj Nazor • *Family Nazor*

Prezime Nazor prvi se put spominje 7. listopada 1753. u matičnim knjigama krštenih Bobovišća kada je upisan **Ante Nazor** iz Poljica kao kum na krštenju Magdalene kćeri Jurja pok. Frane Krstulović i supruge mu Lucije¹⁰. Za razliku od obitelji Gligo, koja je u Bodovišće došla kao obitelj Krstulović iz roda Krstića, loza obitelji Nazor nastaje u Ložišću ženidbom gospodina contea Ivana (*D:o C:o Joanes – Domino conte Ioanus*) Nazora iz Poljica s Magdalenom kćeri Ante Antičevića 16. veljače 1773. Kumovi na vjenčanju bili su gospodin Ivan (*D:o Joanes*) Gligo i gospodin conte Frane (*D:o C:o Francisco*) Ivanišević.¹¹

⁴ U obiteljskom arhivu Gligo i u notarskim spisima I. Radmilija i V. Damijanija pronađeni su brojni kupoprodajni ugovori za zemlje. HR DAST 19, Bilježnici srednje Dalmacije.

⁵ HR DAST—57 Klasična gimnazija u Splitu, Sig.140. Matricula od 1817./18. do 1845./46.

⁶ isto

⁷ Pismo upućeno Mati Gligu od Luke Lazanea iz Venecija 10. siječnja 1843. Arhiv obitelji Mate Gligo

⁸ Dottor F. Madirazza, *Storia e costituzione dei comuni Dalmati*, Split, 1911., 440.

⁹ N. Bajić Žarko, H. Mladineo Mika, *Obitelj Gligo i njihova baština u doba klasicizma*, Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu, Split, 2011. br.18

¹⁰ MKK Bobovišće, za god. 1693.–1847., Župni ured Milna

¹¹ MKV Bobovišće za god. 1693.–1841., Župni ured Milna. ...*talijanski conte na primjer odgovara najviše ugarsko-hrvatskom prostom plemstvu. Taj se naslov stoga ne smije po pravu na*

Ivan conte Nazor i žena mu Magdalena imali su šestoro djece: Adrianu, Olivu, Margaritu, Antu, Petra i Stjepana. Ivan conte Nazor i njegovi sinovi brzo se bogate pekući rakiju i kupujući zemlje dok nisu postali veleposjednici.¹²

Od 18. stoljeća do sredine 20. stoljeća članovi te obitelji bili su veleposjednici, vlasnici jedrenjaka, trgovci, liječnici, svećenici, inženjeri, činovnici, učitelji, profesori.

Istaknute osobe obitelji • *Prominent Members of the Family*

Mihovil Nazor sin Antin (1819.–1892.), bio je doktor medicine. Kao i braća Gligo, pohađao je Klasičnu gimnaziju u Splitu od 1831./1832. do 1836./1837., i to kao bogoslov¹³, a 1839. licej u Zadru. Iste godine započeo je studij medicine u Padovi, nastavio u Paviji i završio u Beču 1846. Nakon završenoga studija medicine vratio se na Brač, gdje je za vrijeme epidemije groznice (*febbre intermittente*) i gripe s velikim uspjehom liječio oboljele stanovnike Bobovišća i Ložišća. Već iduće godine u Beču stekao je diplomu doktora kirurgije i magistra porodništva (opstetricije).

U pomorsku liječničku službu stupio je 1849. kao podliječnik ratne mornarice. Nakon toga imenovan je za liječnika linijske plovidbe u vojnomedicinskom odjelu, a zatim za mornaričkoga stožernog liječnika te glavnog liječnika lučkog admiraliteta u Puli. U istom razdoblju glavni je liječnik Glavne mornaričke bolnice u Puli. Tijekom svoje službe u mornarici bio je i osobni liječnik Maksimilijana Habsburškog. Nakon umirovljenja 1866. godine vratio se u Ložišće gdje je i dalje bio aktivan i to kao privatni liječnik i dobrotnor.

Koliko je bio voljen i cijenjen od mještana, najbolje svjedoči tekst koji je objavljen nakon njegove smrti u Narodnom listu br. 10. iz 1892. *Podlistak* od ložiškog puka: ... *Otcu naroda dobrotvoru puka utjehi siromaha pomoćniku bolesnih milom doktoru Mihovilu Nazoru liečniku koji za dvadeset godina veledušno bezplatno naše nemoćnike liečio*

hrvatski prevadati s »knez« ili njemački »Grof«. Dr. Ivan pl. Bojničić Kninski, *O plemstvu. S osobitim obzirom na hrv. plemstvo*. Zagreb, 1908., 33.

¹² D. Kečkemet, Brač, Supetar, 1998, 181

¹³ Isto (5)

Slika 3. Rodoslovno stablo obitelji Nazor (Nevenka Perić Klarić 2012.)

Figure 3. Family tree of the family Nazor. (Klarić Perić, 2012).

Slika 4. Stihovi Vladimira Nazora posvećeni Carolini Lini Gligo. 1901.
Figure 4. Verses of Vladimir Nazor dedicated to Carolina Lina Gligo from 1901

nas žedne pitkom vodom obskrbio našu luku revnim nastojanjem uredio i poljepšao –nad otvorenim njegovim grobom harni ložički puk suze roneći i uzdišući vični pokop vapi.¹⁴

Vladimir Nazor sin Petrov (1876.–1949.). Jedan je od najpoznatijih pisaca hrvatske književnosti. Pisao je pjesme, novele, epove, romane, putopise, priče i igro-kaze za djecu. Prevodio je djela književnika Dantea Alighierija, Shakespearea, Carduccija i drugih. Bio je i hrvatski političar u vrijeme nove Jugoslavije. O njegovu školovanju, životu i radu već je dosta pisano. U zadnje vrijeme sve se češće govori i piše o njegovu intimnom životu. *Nazorova biografkinja Marija Gračaković raspo-lazuje s mnogo više informacija o ljubavnom životu slavnog književnika*¹⁵, ali široj javnosti nije poznato da je Vladimir u svojim mladim danima gajio velike simpatije prema Carolini (Lini) Gligo (1883.–1901.), kćeri savjetnika Petra Gliga i supruge mu Amalije rođene Curir. Za vrijeme njegova boravka u Grazu gdje je studirao, često joj

je slao razglednice¹⁶ dosta prisnog sadržaja. Duboko ga je ganula njezina prerana smrt te je u stihovima koje joj je posvetio izrazio svoje duboke osjećaje.

Ove dvije obitelji dugi su niz godina međusobno bile povezane poslovno te kumstvima, ženidbama, simpatijama i prijateljstvom, i u tome ih vežu nježne i tople uspome-ne. Kulturno naslijeđe u kojem su spojeni duh vremena i tradicija, svjedoči o dostignu-ćima i ekonomskoj snazi tih obitelj koje su ostavile baštinu od umjetničke i povijesne važnosti.

Mjesto Bobovišće • Village Bobovišće

Mjesto Bobovišće nastalo je oko 1450. kao jedan ili više pastirskih stanova (zaselaka) pod nazivom Stanac Dolac. Taj dio otoka Brača bio je naročito pogodan za zimsku ispašu ko-za i ovaca. Dva su mišljenja o podrijetlu imena toga mjesta. Prema jednom mišljenju ime je dobilo po sadnji boba, a prema drugome nastalo je prema bosanskom Bobovcu oda-

¹⁴ B. Beliza, I. Nazor i T. Buklijaš, *Liječnik dr. Mihovil Nazor (1819.–1892.) istaknuti brački do-brotvor i rodoljub*, Građa i prilozi za povijest Dalmacije, br. 15., Split, 1999., 195–220.

¹⁵ B. Orešić, *Globus*, hr, *Nove spoznaje o intimnom životu pjesnika i partizana. Nazor i Goran nisu bili ljubavnici*, 5. rujna 2012.

¹⁶ Arhiv obitelji Mate Gligo

kle se doselila obitelj Krstulović iz roda Krstića.¹⁷ Stambene i gospodarske zgrade imaju tipičan izgled pučko seoskih kamenih kuća, s pokrovom od ploča na kojima se nalaze slikoviti krovni prozori (*luminari*).

Na zapadnoj strani sela, prema luci Bobovišće, smješteno je reprezentativno zdanje kasnobaroknog klasicizma, koje je oko 1800. dao izgraditi **Mate** (Veli Mate) **Gligo**. To monumentalno zdanje s visokim potkrovljem građeno je od krupnih klesanika u pravilnim redovima, s pet prozorskih osi na uzdužnim pročeljima. Usred njezina zapadnoga pročelja, na prvome katu, ističe se kameni balkon s profiliranim kasnobaroknim oblikovanim konzolama s dvostrukim zavojima (volutama) nad glavnim ulazom. Krov je četverostrušni, na njemu su smješteni masivni krovni prozori (*luminari*) s dubokom strehom.

U osi kraćih zabata smješteni su dimnjaci ognjišta (*komina*)¹⁸. Svojom linijom i obradom stilskih elemenata pročelja i unutrašnjega prostora, smještena usred prostranog vrta, svojom veličinom i oblikom istaknut je primjer stambene veleposjedničke arhitekture toga vremena. Unutrašnjost te skladne kuće krasio je stilski namještaj, skupocjeni ukrasni predmeti te vrijedne umjetnine¹⁹, među kojima se naročito ističe bidermajerski portret gospodina Pegana, Sve-ta Obitelj s malim Ivanom Krstiteljem izrađena u tehnici ulja na bakrenom limu nastala u prvoj polovici 17. stoljeća nepoznatoga autora i Bogorodica s djetetom i sv. Ivanom Krstiteljem rađena u tehnici ulja na drvu, a djelo je nepoznate venecijanske madonerske radio-nice iz 16. stoljeća.

Slika 5. Selo Bobovišće
Figure 5. Village Bobovišće

Slika 6. Kuća obitelji Gligo u selu Bobovišće
Figure 6. The house of family Gligo in village Bobovišće

¹⁷ Činjenica da mjesto imenom Bobovišće postoji kod Senja, u dolini Neretve i na sjevernoj strani Veloga Drvenika postoji uvala Bobovišće, ide u prilog mišljenja da je ime dobiveno po bosanskom Bobovcu.

¹⁸ Rješenje ministarstva, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Zagreb, 8. studenog 2005., za kuću Cerinić Gligo u Bobovišću na otoku Braču k.č. 196/1 i 196/2 k. o. Bobovišće

¹⁹ Umjetnine je opisala u svom radu I. Prijatelj Pavičić: Prilog poznavanju triju slika iz obitelji Cerinić Gligo iz Bobovišća, 75. obljetnica života Petra Šimunovića, *Brački zbornik*, sv. 22, Supetar, 2007., 142–153.

Slika 7. Unutrašnjost kuće Gligo u selu Bobovišće 2008.

Figure 7. Interior of the house Gligo in the village Bobovišće 2008

Jezgru mjesta čini župna crkva sv. Jurja, uz nju je smješteno malo groblje, župna kuća ispred koje se nalazi trg (*pjaca*) i školska zgrada.

Godine 1646. odvaja se Bobovišće, Ložišće i Milna od nerežiške župne crkve, a Milna postaje središte župe. Zajedno s Ložišćem, samostalna župa Bobovišće postaje 1750. Gradnja crkve sv. Jurja trajala je od 1656. do 1696. Bila je to mala, ali lijepa barokna crkva s profiliranim portalom, rozetom i zvonikom na preslicu. Budući da se broj stanovnika povećavao, crkva je postala premala. Već se početkom 19. stoljeća razmišljalo o njezinu proširenju. U svojoj oporuci od 14. kolovoza 1828. Mate Gligo navodi: *Ukoliko se župna crkva sv. Jurja u Bobovišću bude morala proširiti, nalažem da više puta spomenuti moji nasljednici, priskrbe za rečeno proširenje 100 fiorina, brišući tako dug crkve prema meni, kao što proizlazi iz računa koji se nalaze u obitelji.*²⁰

U arhivu obitelji Gligo pronašli smo zapis o još jednom pokušaju proširenja te crkve. Naime, godine 1860. mjernik Jakov Curir izradio je nacrt i troškovnik proširenja,

a sljedeće godine Nikola Gligo i Josip Amadio kao predstavnici uprave za obnovu crkve – *Fabbricerie di Bobovischie*, u nazočnosti svjedoka potpisali su promemoriju o načinu, roku i troškovima za sanaciju crkve. Budući da nisu imali dovoljno novca za proširenje crkve, godine 1884. obratili su se za pomoć caru Franji Josipu I.²¹

Mještani nisu uspjeli proširiti crkvu, ona je koncem 19. stoljeću postala jako trošna, pa su je 1914. srušili do temelja i na istome mjestu izgradili novu. Od stare crkve ostala je rozeta koja je ugrađena na pročelje nove crkve, a u crkvi su raznobojni mramorni antependij glavnoga oltara i dvije oltarske pale: Pieta sa sv. Jurjem i sv. Ivanom Krstiteljem, rad Palmine škole, i Gospe od Karmela nad dušama od čistilišta, venecijanski rad iz 18. stoljeća.²²

Nakon rušenja crkve grobovi iz crkve preneseni su na današnje groblje pa su tada uklonjene i nadgrobne ploče. Sačuvano je nekoliko ploča iz 17. stoljeća sa staroga crkvenoga poda, ali samo je nadgrobna ploča brodarka Nikole Marinčevića Gliga imala ureza-

²⁰ Oporuka Mate Gliga od 14. kolovoza 1828. Talijanski tekst u izvornom obliku glasi: *Nel caso che la Parrocchiale Chiesa di S. Giorgio in Bobovischie dovesse essere ampliata, ordino che li piu fiati ricordati miei eredi somministrino in ajuto di detta ampilazione fiorini Cento, annullando i miei crediti verso la detta Chiesa debitrice, come da Conti essistenti in famiglia*

²¹ Datum na nacrtu mjernika Curira je 29. lipnja 1860., Promemorija je potpisana 9. srpnja 1861., a dana 28. veljače 1884. upućen je dopis caru Franji Josipu I. AONG.

²² D. Kečkemet, *Brač*, Supetar, 1998., 172.

ni natpis. Svakako je potrebno spomenuti vrlo lijepi mauzolej koji je dao izgraditi dvorski savjetnik Mate Gligo po uzoru na mali rimski hram Dioklecijanove palače u Splitu. Gradnja grobnice trajala je od 1898. do 1900. godine.

U zapisniku za zgrade k. o. Bobovišće iz 1846. župna kuća opisana je kao kuća na dva kata sa štalom izvan kuće, vlasništvo općine Bobovišće, a u rubrici napomena upisano je da se u zgradi nalazi škola i redarstvo. Ispred zgrade nalazi se trg koji mještani zovu *pjaca*. U obiteljskom arhivu Nikole Gliga pronađen je nacrt vrta u Bobovišću koji je vjerojatno koncem 19. stoljeća trebao biti izgrađen na tome mjestu.

Škola u Bobovišću osnovana je 1845. i to kao jednorazredna muška škola na talijanskom jeziku, a 1880. bila je pretvorena u jednorazrednu mješovitu školu na hrvatskom nastavnom jeziku. Godine 1903. izgrađena je i nova školska zgrada s dvije učionice i prostorijom za upravu te je tako postala dvorazredna škola s dva učitelja. Zbog malog broja djece škola je zatvorena školske godine 1949./1950.

Veliki problem na otoku bila je nestašica pitke vode. Za sušnih godina bunari i cisterne (*gusterne*) presušili bi pa su vodu donosili posebni brodovi-vodonosci. Često bi Bračani po vodu odlazili i do Splita. Godine 1881. izrađen je u Milni nacrt općinske cisterne na predjelu Lokvice kod Bobovišća. U ime općinske uprave nacrt je potpisao načelnik Scarneo te predsjednici dr. Mihovil *Michele* Nazor, Božo *Natale* Bonačić, Matija *Matia* Jurjević, Jerolim *Girolamo* Sfarčić i Juraj *Giorgio* Gligo.²³ Iz pisma što ga je uputio Mate Gligo svom bratu Nikoli doznajemo da je 1884. u Bobovišću vladala epidemija kolere. Pismo je završio riječima: »Nastoj da budu dovršeni radovi na Lokvini tijekom ovog ljeta« (*S' insista a che siano verificati a Lokvina i lavori durante questa estate*)²⁴ Samo dvije godine kasnije mjestu je prijetila epidemija kuge. Da bi spriječili epidemiju, donesene su stroge sanitarne mjere, a samo mjesto bilo je podijeljeno na osam predjela. Popisane su sve obitelji koje su stanovale u određenom predjelu. Mjesno starješinstvo na čelu kojeg je bio glavar sela Nikola Gligo imenovao je starješine za svaki predjel mjesta. Tako je za predjel Marinovića dvor bio imenovan Ante Zaro Petrov.²⁵

Mjesto Ložišće • Village Ložišće

Ložišće je relativno novije naselje koje se razvilo u 17. stoljeću u sklopu obližnjega sela Bobovišća od boboviške obitelji Krstulović-Lozić. Ime je dobilo po predjelu na kojemu se uzgajala vinova loza ili po položaju gdje su pastiri ložili vatru. Među skromnim, ali skladno i svrhovito zidanim kamenim seoskim kućama prekrivenim kamenim pločama, s malim povrtnjacima i voćnjacima, karakterističnim gospodarskim dvorištima i stajama

²³ Datum na nacrtu je 14. studenoga 1881. AONG.

²⁴ Pismo je upućeno iz Zadra 13. srpnja 1884. AONG.

²⁵ Dopis i popis obitelji po predjelima potpisao je u Bobovišću 5. kolovoza 1886. Nikola Gligo. AONG.

Slika 8. Selo Ložišće
Figure 8. Village Ložišće

Slika 9. Kuća obitelji Nazor u Ložišću
Figure 9. House of the family Nazor in the village Ložišće

u prizemlju, s konobama za vino, poljskim alatom, strmim uličicama popločeno kamenim oblucima (*kogulima*), ističe se raskošno zdanje obitelji Nazor.

Premda je građena na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće ima neka renesansna stilska građevna obilježja. Župna crkva sv. Ivana i Pavla izgrađena 1820., a vođena je željom Ložišća da se odvoji od matičnih Bobovišća, od kojih se odvaja tek 1909. Crkva ima karakteristično renesansno pročelje s lukom nad glavnom lađom, a polulukovima na dvije pobočne lađe, od kojih je jedna kasnije izgrađena. U prostranoj crkvi nalazi se jedan manji oltar Blažene Djevice Marije, koji je izradio Ivan Rendić, i drveni kipovi sv. Ivana i Pavla, rad splitskoga kipara Šimuna Karare.²⁶ Uz crkvu se izdiže vitki i kićeni zvonik (*kampanel*), rad Ivana Rendića. Da se našali sa seljanima, Rendić im je uz ostale skromne nacрте zvonika poslao jedan idealni projekt visokog i raskošnog zvonika u neoromaničkom stilu, s kićenom ložom najvišeg kata i bogatom kamenom lukovicom krova. Na veliko Rendićevo iznenađenje seljani su izabra-

li baš taj zvonik. Od njega nisu odustali ni nakon što im je Rendić poslao skupi predračun. Svoj zvonik gradili su seljani dobrovoljnim radom, a izgradnja je trajala od 1886. do 1889. Veliku ulogu kod narudžbe i novčane pomoći pri izgradnji zvonika imao je dr. Mihovil Nazor. Sam Rendić u pismu upućenom Petrinoviću 1924. opisuje gradnju zvonika, te među ostalim kaže: »Na toj osnovi je zvonik bio sagrađen, a potrošilo se zanj 200.000 forinta, ne računajući manualni trud seljaka, koji su badava radili... Ni za ovo svoje djelo nisam htio primiti nikakve druge nagrade osim 24 flaše starog prošeka.«²⁷ Ložišće, koje leži na osunčanoj padini brijega, jedno je od najslikovitijih sela na otoku Braču.

²⁶ n. d. (22) 165.

²⁷ HR DAST-178. Osobni arhiv A. T. Pavičić.

Bobovišće na Moru • Village Bobovišće-on-Sea

Izgled uvala Bobovišća opisao je u svojoj pjesmi savjetnik Petar Gligo²⁸.

O bobovškoj uvali na Braču

Arija nije nigdje čišća,

Što u uvali Bobovišća

Simo, tamu udubine

Krasne prave uvaline

Tu puteva zapravo nimade

Zato zgodne nisu promenade

Al se ipak tu kreću neke

Dive Uzduž pločne krune, od rive

Bobovišće na moru jedinstvena je lijepa uvala poput fjorda duboko uvučena u kopno, razvedena u slikovite uvale, a najvažnija je Vičja ili Viča luka smještena na sjevernoj strani zaljeva. U Viča luci nalazi se najznačajnije prapovijesno nalazište na otoku Braču i jedan od najvažnijih lokaliteta ilirsko-grčke civilizacije u nas uopće. Don Frane Bulić u svom članku Antička nalazišta u Bobovišću na otoku Braču opisao je svoj boravak na tim nalazištima. U prvom dijelu članka najprije je zahvalio savjetniku Mati Gligu, zaljubljeniku u arheologiju, što mu je skrenuo pozornost na taj lokalitet te ga pozvao da ga u društvu s prof. Vladimirom i Markom, sinovima Petra Nazora, zajedno obiđu.²⁹

Bobovišće na moru smješteno je na južnoj strani luke, ili *Marina* kako ga u svojim spisima zovu članovi obitelji Gligo, razvilo se iz skladišta za vino, ulje i žito obitelji Marinčević Gligo krajem 17. stoljeća. Jezgru cijeloga sklopa činila je stara kuća s puškarnicom, na nju je dodana velika kuća s bunarom, nedovršena kuća s terasom, a na istočnoj strani izgrađena je rezidencijalna kuća. Sve te kuće opasane su obrambenim zidom s puškarnicama i otvorima za top uz ulazna vrata. Mate Gligo, dvorski savjetnik, nad zapadnim

Slika 10. Kaštel obitelji Marinčević Gligo
Figure 10. Castle of the family Marinčević Gligo

Slika 11. Unutrašnjost Kaštela Marinčević Gligo
Figure 11. Interior of the castle Marinčević Gligo

²⁸ OAPG.

²⁹ F. Bulić, *Ritrovamenti antichi a Bobovišće dell' Isola Brazza*. Buletino di arheologia e storia dalmata, Split 1900. anno XXIII

Slika 12. Kuća Vladimira Nazora
Figure 12. House of Vladimir Nazor

Slika 13. Kuća dr. Ivana Nazora
Figure 13. House of dr. Ivana Nazora

je dijelom zidina dozidao stambeni kat i time dao konačan izgled Kaštelu. Tijekom Drugoga svjetskog rata Kaštel je bio dosta devastiran i opljačkan. Zahvaljujući popisu koji je vlastoručno napisao i nacrtao savjetnik Petar Gligo, možemo donekle rekonstruirati unutrašnji izgled Kaštela. Naročito je važan opis muzejske zbirke koja je potpuno uništena.

Vrjednije umjetnine sačuvane u obitelji jesu portret Carlote Gligo (ulje na platnu), njezina oca Petra Perija (ulje na slonovoj kosti), Pastoralu Giuseppea Zaisa (ulje na platnu) te slika Bogorodice (ulje na dasci) i drugi predmeti od porculana, muranskoga stakla, nešto namještaja, tintarnica i mletački top.

Godine 1817. **Ante, Petar i Stjepan**, sinovi Ivana pl. Nazora, na Glavi do Boboviške luke izgradili su zgradu okruženu jakim zidovima koja je služila kao pomoćna kuća onoj u selu.

Slijedi zatim niz zgrada skladišta smještenih na sjevernoj strani luke. Srednji dio jedne od tih kuća, sa starim vanjskim stubištem, pregradio je Vladimir

Nazor 1935., oduzevši joj, dogradnjom još jednoga kata i balkonom, izvorni ruralni izgled. Pjesnikovi nasljednici i danas u toj kući, u kojoj je pjesnik proveo dio djetinjstva i nekoliko godina uoči Drugoga svjetskog rata, čuvaju uspomene iz njegova vremena: slike, knjige, rukopise, namještaj i drugo.

Poviše svoje kuće Vladimir Nazor izgradio je kulu s pristupnim mostom. O gradnji kule 1936. napisana je pjesma.³⁰ Kao odraz njegova antičkog zanosa, na šumovitim brežuljku poviše uvala izgradio je tri povezana antička stupa, bobovišku akropolu, na spomen svojim trima sestrama.

Pri opisu Bobovišća na moru u stručnoj ili reklamnoj literaturi uvijek se opisuje samo Kaštel, kao kulturno dobro te kuća Vladimira Nazora kao kuća jednog od najpoznatijih hrvatskih književnika. Ali još je jedno zdanje vrijedno pažnje: ladanjska kuća **dr. Ivana Zane, Nikole Nazora**.

³⁰ Pretpostavlja se da ju je napisao Vladimir, ali, koliko nam je poznato, nije objavljena.

Izgrađena je oko 1892. na kraju sjeverno-ga ozidanog dijela rive kao monumentalna dvokatnica od krupnih klesanika u pravilnim redovima s pet prozorskih osi na dužim pročeljima i dvjema na užim pročeljima. Krov je četverostrešni, s malim krovnim prozorima (luminarima). Uzduž strehe ističe se profilirani kameni vijenac na konzolama. Bez dodatnih ukrasa, ta kuća izgleda skladno i profinjeno. U prizemlju su smještene konobe, na prvom katu stanovi za poslugu i goste, a na drugom katu nalazi se rezidencijalni dio kuće.

Za razliku od njezina vanjskog izgleda, unutrašnjost, a naročito rezidencijalni drugi kat, raskošno je uređen skupocjenim venecijanskim ogledalima i konzolnim stolićem s ogledalom (*jocom*), ukrasnim predmetima i umjetninama te masivnim stilskim namještajem.

Slika 14. Unutrašnjost kuće dr. Ivana Nazora
Figure 14. Interior of the house dr Ivan Nazor

Drugi dio – Prošlost otoka Brača na prijelazu iz mletačke u austrijsku upravu • *Second part – Past of the Island³¹ Brač between Venetian administration and Austrian administration*

Mletačka vladavina u Dalmaciji trajala je od 1420. do pada Republike Venecije 1797. godine. Na čelo uprave dalmatinskih posjeda stajao je generalni providur sa sjedištem u Zadru. Zbog nesuglasica među otočkim plemićima i pučanima pri izboru kneza, Venecija je u svim komunama postavila za kneza mletačkoga plemića i dala mu mnogo veće ovlasti nego što su ih imali knezovi srednjovjekovnog razdoblja u autonomnim komunama. U mletačkom razdoblju knez više nije bio samo izvršitelj zaključaka Velikoga vijeća Bračke komune i upravitelj prema odredbama statutarnog uređenja nego je bio izvršitelj naredaba koje su dolazile izravno iz Venecije. On je, kao predstavnik mletačke vlade, zadržao svoje pravo da bude nazočan u otočnom Velikom i Malom vijeću. Svoja prava proširio je i svojom nazočnosti u svim odborima i na svim skupovima te u Pučkoj skupštini (*Congregi*). U svim tim komunalnim tijelima imao je pravo glasa. Bio je i vrhovni sudac u kaznenim i civilnim parnicama, a sudio je prema Statutu i naredbama mletačke uprave. Ako je knez izbivao s otoka, morao je za svog zamjenika imenovati jednog od branitelja (*defensora*) ili jednog od starijih sudaca u komuni.

³¹ D. Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, Brački zbornik br. 6., Supetar, 1968. , 312.

Nakon pada Venecije, pučani su organizirali narodni ustanak protiv lokalnoga plemstva i prisilili ga da se odrekne svih svojih povlastica, vlasti, titula i darovnica. Plemstvo je predalo svoje isprave i sve ostale dokumente, a zatim su ti dokumenti i isprave bili spaljeni na javnim mjestima i trgovima. Samo nekoliko raznesenih isprava i dokumenata ostalo je sačuvano. *Tim organiziranim ustankom svrgnuto je otočko plemstvo i proglašena je jednakost svih otočkih stanovnika. Time je prestala postajati staleška podvojenost i uopće sva dotadašnja društvena struktura. No, takva relativna samostalnost bila je kratkotrajna.*³² Prva austrijska vladavina u Dalmaciji nije se puno razlikovala od mletačke uprave. Svi su mletački propisi ostali na snazi, a zadržani su i dotadašnji službenici s već ustaljenim redom u administraciji. Zbog toga je narod ostao razočaran jer se nadao da će padom mletačke uprave pasti i vlast plemstva. General barun Matija Rukavina zapovijedao je austrijskom vojskom. On je kao opunomoćenik carskoga dvora opominjao narod, pod prijetnjom strogih kazni, da se ne zanosi demokratskim idejama. *Potvrdio je sve stare privilegije i staru upravu koju je 18. veljače sankcionirao dalmatinski i civilni guverner Rajmond grof Thurn, po naređenju habsburškoga monarha Franje II. Tu se ističe da se dopuštaju i odobravaju sve privilegije, prava i prerogative sa svim njima pripadajućim častima, dužnostima i pravnim običajima.*³³

Kao posebno važan dokument koji možda najbolje oslikava društveno-političke, socijalne i gospodarstvene prilike temeljene na poljoprivredi i trgovini za vrijeme mletačke vladavine u Dalmaciji, obradili smo molbu pučana upućenu c. k. Dvorskoj komisiji za Istru, Dalmaciju i Boku kotorsku nakon pada Venecije od 25. siječnja 1798. godine.

Visoko poštovanoj c. k. Dvorskoj komisiji za Istru, Dalmaciju i Boku kotorsku³⁴

Molba je napisana na devet stranica *željeznogaln*om tintom na ručno izrađenom papiru, s dobro vidljivim mrežnim linijama i vodenim znakom. Vodeni znak s jedne strane predstavlja pticu ispod koje je natpis ROSA, a na drugoj strani inicijali su FV. Djelovanjem vlage djelomično je oštećen papir i razlivena tinta.

Dokument možemo podijeliti na četiri dijela, a na zadnjoj stranici nalazi se odgovor koji je u ime c. k. Dvorske komisije potpisao njezin tajnik Rajmund Co. Thurn.

³² Isto, 316.

³³ Spis se nalazi u arhivu obitelji Nikole Gliga.

³⁴ Tijekom Kandijskog rata osobito su stradali stanovnici Makarskoga primorja pa je stanovništvo bježeći pred Turcima prelazilo na otoke. Zbog toga su predstavnici Krajine 1646. zatražili posebne privilegije za doseljene obitelji na otok dok im se muškarci budu borili protiv Turaka. Po nalogu Venecije generalni providur u Zadru Leonardo Foscolo omogućio je naseljavanje tih obitelji, dodijelio im je zemljište za obradu te im odobrio privilegije.

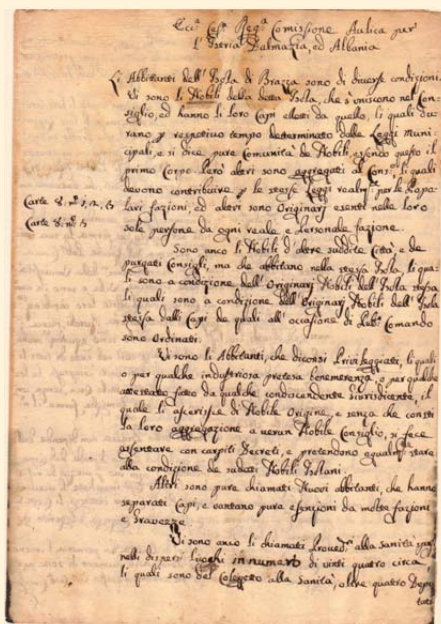
Prvi dio

U ovom dijelu prikazana je struktura stanovništva na otoku Braču podijeljena u šest skupina. Na prvom su mjestu plemići, i to pripadnici *praplemstva* ili *izvornoga* plemstva, koje je mletačka vlast zatekla i priznala 1420. Malobrojno izvorno plemstvo nije htjelo dijeliti svoje privilegije s vlastelom drugih komuna pa ih jednostavno nije priznavalo. Plemiće koji su se u doba tursko-mletačkih ratova doselili iz drugih krajeva, iz Bosne i Hercegovine, iz Hrvatske i Primorja, bračko plemstvo također nije priznavalo. Zbog toga su ti doseljenici potvrdu svoga plemstva često tražili posredovanjem državne vlasti.

Drugu skupinu čine *privilegirane* obitelji. To su obitelji koje su u doba mletačke uprave zbog raznih zasluga od Senata dobivali povlastice, te strani plemići koji nisu bili primljeni u bračko plemićko vijeće.

Trećoj skupini pripadali su *novi* stanovnici ili, kako su ih Bračani zvali, *dogoni*.³⁵

Četvrtu skupinu činili su sanitarni upravitelji, njih oko 24, udruženi u Sanitarni ured (*Coleggetto alla Sanità*) te još četiri mjesna zastupnika.³⁶

Slika 15. Naslovnica Molbe pučana upućena C. K. Dvorskoj komisiji za Istru, Dalmaciju i Boku kotorsku (Albaniju) od 25. siječnja 1798.

Figure 15 Title page of the plebeians' Application addressed to the RC Royal Commission for Istria, Dalmatia and Boka kotorska (Albania) – of January 25th 1798th

³⁵ Budući da su se u Dalmaciji sve češće javljale epidemije kuge, Venecija je osnovala institucije kojima je bila dužnost da se brinu o zdravstvu te da spriječe širenje zaraznih bolesti. U tu svrhu postojao je u Veneciji centralni kolegij za zdravstvo, a u svakoj pojedinoj komuni Vijeće je osnovalo zdravstvene ustanove Sanitarni ured (*Coleggetto alla Sanità*) i Sanitarnu komisiju (*Deputazione di Sanità*). Ponekad bi mletačka vlada slala i posebne izaslanike za zdravstvo koji su nadzirali sve što bi moglo širiti kugu te su ujedno davali upute kako je spriječiti. Trebalo je organizirati raskuživanje i paziti na brodove koji dolaze iz zaraženih mjesta da ne ukrcaju robu bez propisane karantene. Na Brač je zarazna bolest mogla stići jedino brodovima, odnosno s pomorcima, putnicima i brodskim teretom. Brački knez Ivan Andrija Pasqualigia iz Nerežišća 28. prosinca 1791. uputio je dopis sanitarnim izaslanicima u kojem ih obavještava da je odobren uvoz vina iz Krfa koje će dopremiti brodar Frane Piccoli, a oni moraju primijeniti iste mjere opreza, odnosno utvrditi zdravstveno stanje posade i broda. Dopis je naslovljenom na *Alli SS:ri deputati alla Sanità di Bobovischie*. Institucija Sanitarne komisije nastavila je djelovati i za vrijeme prve austrijske vladavine. Sanitarnim izaslanicima upućen je dopis iz c. k. Sanitarnog ureda otoka Brača od 21. kolovoza 1804. u svezi s epidemijom u Caneu te o potrebnim radnjama kako bolest ne bi prešla na otok. Arhiv obitelji Mate Gliga.

³⁶ Bio je to Marco Antonio Contarini.

Slika 16. Sanitarna propusnica don Petra Gliga. Venecija, 1749.
Figure 16. Sanitary pass for Don Petar Gligo. Venice, 1749

Slika 17. Sanitarna propusnica patrona Nikole Gliga. Brač, 1802.
Figure 17. Sanitary pass for patron Nikola Gligo. Brač, 1802nd

Petoj skupini pripadali su svećenici i redovnici te druge osobe istoga staleža koji također zahtijevaju određene povlastice. Uzevši u obzir te povlastice, cijeli teret davanja snosio je puk, stoga će to novoj upravi stvoriti probleme.

Šesto skupini pripadaju pučani udruženi u Skupštinu pučana (*Congrega*) na čelu koje je bio pučki poglavar. Skupština pučana birala je svoje zastupnike koji su se nazivali *Procuratori della Università*. Ukupno je bilo 14 zastupnika, a predstavljali su određena naselja. Njihov mandat je trajao do reizbora. Pripadnici Skupštine pučanina bili su poljoprivrednici, trgovci i građani. Pripadnika bračkoga plemićkoga vijeća, zajedno s njihovim porodicama, bilo je tri tisuće. Osim njih bilo je još osam tisuća stanovnika.

Drugi dio – Odnosi između plemića i pučana

Uz Zajednicu bračkih plemića (*Corpo de Nobili della Brazza*), koja je tražila komunalnu upravu, sastajala se i Zajednica pučanina (*Corpo del Popolo*) koja je imala znatno manje prava. Te dvije zajednice nisu ovisile jedna o drugoj, osim u slučaju nekih uzajamnih opasnosti. Tada bi se udružile u Savjet i Kongregu i birale svoje predstavnike *Nunzie*.

Odluku zadnjega bračkoga kneza i zapovjednika otoka Brača³⁷ da c. k. Komisija *Consiglio de Nobili* ima 102 zastupnika, a *Congrega o sia unione del Popolo* samo 50 zastupnika, Kongrega je smatrala neprimjerenom.

³⁷ Desetina se mogla dati u novcu ili naturi, po volji obrađivača. Znači desetina je bila javni porez. Za razliku od društveno-staleškog ustroja u sjevernoj Hrvatskoj, u Dalmaciji nije postojao klasični tip feudalizma, stoga brački seljak nije bio bespravan kmet nego kolon koji je s vlasnikom zemlje – plemićem sklapao kolonatski ugovor. Tim ugovorom seljak je uzimao zemlju u zakup, a vlasniku je morao davati dio uroda u količini od 1/6 do 1/2. Š. Peričić, *Gospodarske prilike u Dalmaciji od 1797. do 1848.*, Split, 1993., 16–17. Ti ugovori bili su kasnije osnova za provođenje agrarne reforme 1932. i 1945.

Treći dio – Gospodarstvo otoka

Stanovništvo otoka Brača bavilo se uglavnom vinogradarstvom, nešto manje uzgojem maslina te drugih poljoprivrednih proizvoda, a manji dio pomorstvom.

Na obrađivanje i održavanje vinograda poljoprivrednici su morali potrošiti polovicu prihoda od uroda, uz to bili su dužni dati desetinu uroda biskupiji, a sedminu župnim crkvama. Osim toga morali su opskrbljivati župu uljem, voskom, sakralnim uresima te održavati crkvu.

Osim plaćanja desetine, plaćati su i porez na svu trgovačku robu pa bi im od 100 bačava vina ostalo 30. Uvozili su žito, šećer, kavu, odjeću, obuću te ostale potrepštine prijeko potrebne za život.

Nadalje se obraćaju caru Franji II. uz molbu da usliša njihove zahtjeve obvezujući mu se na vjernost.

Četvrti dio – Molba pučana u deset poglavlja U prvom poglavlju žele da administrativno sjedište bude ponovno u Nerežišću jer je za vrijeme zadnjeg venecijanskog kneza bilo premješteno u Supetar.

- U drugom poglavlju predlažu uređenje sudbene vlasti odnosno suda te izbor sudaca.
- U trećem poglavlju opisuju način korištenja javnih pašnjaka.
- U četvrtom poglavlju mole za pravedniju dodjelu privilegija.
- U petom poglavlju traže da za carinjenje uvezene robe plaćaju samo 30-inu kako je bilo određeno još 1420.
- U šestom poglavlju pučani mole da i oni biraju jednoga svoga nadzornika s obzirom na to da je Plemićko vijeće biralo za svako naseljeno mjesto nadzornika za cijene i druge mjere.
- U sedmom poglavlju predlažu da se zabrani sječa šuma za 10 godina kako bi se šume mogle obnoviti.
- U osmom poglavlju mole da se nastavi dijeliti sol (*Grazia del sale*) kao za vrijeme mletačke uprave.
- U devetom poglavlju predlažu način izbora poglavara komunalne uprave (kancelara).
- U desetom poglavlju mole da vrhovna vlast otoka Brača zakonitim mjerama prizna privilegije i Kongregi tako da se mogu obraćati prizivima višim sudovima jer na Braču živi oko osam tisuća pučana.

Brač, 25. siječnja 1798.

U potpisu:

Vicenzo Marinchovich Vice Marinković

Procurator dell' Università' del Pololo della Brazza afferma come nel presente memoriale

Tomaso Dujmovich Tomo Dujmović

Nicolo Chevesich

Nikola Kevešić

Nicolo Rendich

Nikola Rendić

Matio Gligo

Mate Gligo

Zorzi Glasinovich

Juraj Glasinović

Girolamo Mazola

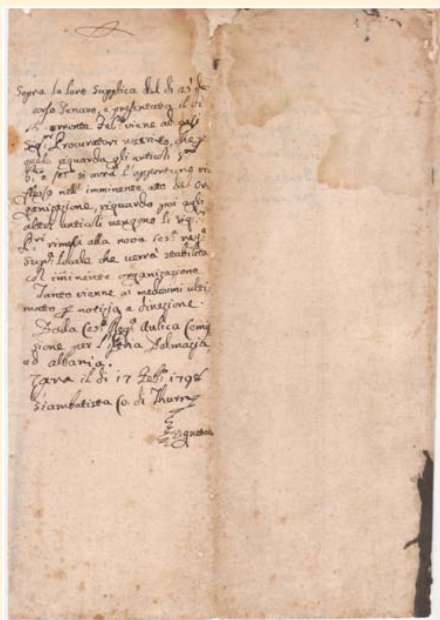
Jerolim Macola

Andrea Criffocai

Andrija Krinfokai

Girolamo Rococich

Jerolim Rokočić i za kolegu

Slika 18. Odgovor tajnika
Raymonda grofa Thurna
*Figure 18. Reply of the secretary
Count Raymond Thurn*

U svom odgovoru na ovu molbu c. k. Dvorska komisija obvezuje se zastupnicima da će drugo, šesto i osmo poglavlje njihove molbe biti primjereno uređeno pri izradi novog akta o ustroju. Za sva ostala poglavlja iz ove molbe upućuju se zastupnici da se obrate c. k. Mjesnom starješinstvu koje će biti osnovano novim ustrojem.

Izdano u Zadru, 17. veljače 1798. s potpisom Rajmunda grofa Thurna, tajnika.³⁸

*Plemićke i pučke zajednice i nadalje su ostale, ali djelovale su na osnovi propisanih programa i zavisile o državnoj mjesnoj vlasti (superiorità locale) koju je, sačinjavao sudac upravitelj, predsjednici i kancelar. Ta mjesna vlast obavljala je dužnost bivše kancelarije, a sudac upravitelj funkcije nekadašnjeg kneza.*³⁹

U zaključku • In conclusion

Ovom temom htjeli smo skrenuti pozornost na važnost privatnih arhiva, osobnih ili obiteljskih, koji su dragocjeni izvori za političku, pravnu, ekonomsku

i kulturnu povijest te vrijedni svjedoci vremena u kojima su nastali. U ovom slučaju izvor su arhivi obitelji Gligo i Nazor.

U prvom dijelu, prema izvorima iz arhiva obitelji Gligo i Nazor, prikazane su prilike na zapadnom dijelu Brača, točnije u mjestima Bobovišće, Ložišće i Bobovišće na moru, gdje su te obitelji živjele. U drugom dijelu članka, prikazom molbe pučana otoka Brača, koja se nalazi u arhivu obitelji Gligo, oslikava se stanje na Braču na kraju 18. stoljeća i početku 19. stoljeća.

Zahvala • Acknolegment

Toplo zahvaljujem nasljednicima Virginije Gligo, dr. Ivana Nazora i gospođi Vjekoslavi Pilić rođenoj Cerinić, na posuđenim povijesnim izvorima koji se nalaze u njihovu vla-

³⁸ Dana 22. kolovoza 1797., odmah nakon okupacije, grof. Gianbattista Thurn, tajnik i upravitelj Kancelarije Dvorske komisije u Zadru *segretario e direttore di Cancellaria*, objavio je Pravilo *Normativo* pisanja dopisa upućenih Dvorskoj komisiji u Zadru. D. Kolić, Mjesno starješinstvo Makarske *Imperiale Regia Superiorita` locale di Macarsca* 1798.–1806., Arhivski vjesnik, god. 48/2005, 145–168.

³⁹ n.dj.(31) 322.

sništvu. Ujedno zahvaljujem gospođi Nevenki Klarić Perić, konzervatorici savjetnici, na obavljenoj konzervaciji i restauraciji dokumenata te na naslikanim rodoslovnim stablima obitelji Gligo i Nazor.

Literatura • References

- BAJIĆ ŽARKO, N. i MLADINEO MIKA, H. 2011. Obitelj Gligo i njihova baština u doba klasicizma, *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu*, Split br.18, 223–232.
- BELIZA, B., NAZOR, I. i BUKLIJAŠ T. 1999. Liječnik dr. Mihovil Nazor (1819.–1892.) istaknuti brački dobrotvor i rodoljub. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, Split br. 15, 195–220.
- BULIĆ, F. 1900. Ritrovamenti antichi a Bobovišće dell'Isola Brazza. *Bullettino di arheologia e storia dalmata*, Split br. XXIII, 22–30.
- JUTRONIĆ, A. 1950. Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču. *Zbornik za narodni život i običaje*, JAZU Zagreb br. 34, 308.
- KEČKEMET, D. 1998. Brač: vodič kroz povijest i kulturnu baštinu, *Brački zbornik*, Supetar 202.
- KOLIĆ, D. 2005. Mjesno starješinstvo Makarske Imperiale Regia Superiorita' locale di Macarsca 1798.–1806.. *Arhivski vjesnik*, Zagreb br. 48, 145–168.
- MADIRAZZA, F. 1911, *Storia e costituzione dei comuni Dalmati: Edizione dell' autore*, Narodna tiskara. Split, Spalato 583.
- PERIČIĆ, Š. 1993. Gospodarske prilike u Dalmaciji od 1797. do 1848. *Književni krug*, Split 175.
- PRIJATELJ PAVIČIĆ, I. 2007. Prilog poznavanju triju slika iz obitelji Cerinić Gligo iz Bobovišća. 75. obljetnica života Petra Šimunovića, *Brački zbornik*, Supetar br. 22, 142–153.
- VRSALOVIĆ, D. 1968. Povijest otoka Brača. *Brački zbornik* 6, Skupština općine Brač, Supetar 488.

Kratice

AOMG – Arhiv obitelji Mate Gliga

AONG – Arhiv obitelji Nikole Gliga

HR DAST – Republika Hrvatska-Državni arhiv u Splitu

MKK – Matična knjiga krštenih

MKV – Matična knjiga vjenčanih

OAPG – Osobni arhiv Petra Gliga

Adresa autora:

Voditeljica INDOK-a

Hania Mladineo Mika,

viša knjižničarka

Državni arhiv u Split

21000 Split Glagoljaška 18

hania.mladineo@gmail.com

Opaska urednika:

Ovaj članak lektorirale su za hrvatski jezik Sonja Krvavica, prof, a za engleski jezik Lida Čaleta. prof.

Grof Janko Drašković Trakošćanski u žarištu uspona hrvatske preporodne politike 1790.-1848.

Agneza Szabo

Sažetak

Obitelj Drašković bila je od druge polovice 16. stoljeća do 20. stoljeća, pored obitelji Erdödy, najpoznatiji velikaški rod u Hrvatskoj. Istaknuta osoba obitelji, grof Janko Drašković (1770.-1856.), bio je jedan od temeljnih graditelja hrvatske preporodne politike u doba njezina uspona te je bitno pridonosio njezinu oblikovanju kao političkoga programa u Saboru, ali i u izvanparlamentarnom radu, osobito ostvarenjem središnjih preporodnih ustanova.

Ključne riječi: obitelj Drašković, grof Janko Drašković, Hrvatski preporod, *Disertacija*, preporodne institucije.

SZABO A: 2013. Count Janko Drašković Trakošćanski in the Fokus of the Rise of Croatian Revival Policy 1790 till 1848. Herold of Croatian Nobility Association, 10: 50–62. Family Draskovic was from the second half of the 16th century to the 20th century beside family Erdödy most important aristocratic family in Croatia. Prominent member of family Drašković was count Janko Draskovic (1770th–1856th) was one of the main architect of revived Croatian politics during its ascent and has contributed to the formation and achievements of a political program in the Parliament and particular in the non-parliamentary work – achievings central revivalist institution.

Keywords: Family Drašković, Count Janko Draskovic, Croatian Revival, *Thesis*, Revival institution.

Uvod • Introduction

Prije nego što prikazem ulogu i značenje grofa Janka Draškovića, jednog od glavnih nositelja hrvatske preporodne politike u navedenom razdoblju, dopustite mi da kažem nekoliko riječi o genealogiji te velikaške obitelji.

Prije svega Draškovići su od druge polovice 16. do 20. stoljeća, pored Erdödyja, najpoznatiji pa i najzaslužniji velikaški rod u Hrvatskoj – na području Hrvatskoga zagorja. Iz te su obitelji potekla četiri hrvatska bana (Juraj II., Ivan II., Ivan III. i Ivan V.), brojni vojskovođe i visoki časnici koji su se borili za obranu Hrvatske, pa i, razumije se, za interese Habsburške Monarhije. Iz nje su potekli i ugledni svećenici, ali i visoki crkveni dostojanstvenici (Juraj II., Juraj IV.), jedan kardinal (Juraj II.), zatim jedan ugarski palatin (Ivan III.), više kraljevskih kancelara, savjetnika, više sudaca te mnoge druge važne osobe u javnom životu Hrvatske.

Obitelj Drašković potječe iz Buške župe (Bužani) u Lici. Tamo su kao članovi hrvatskog plemstva u 15. stoljeću bili vlasnici posjeda oko mjesta Žažična u blizini Gospića. Praotac obitelji zvao se Ivan, a istaknuo se junaštvom prilikom pratnje hrvatsko-ugarskoga kralja Andrije II. (1205.–1235.) u Svetu zemlju. Sigurni redoslijed generacija obitelji Drašković počinje od Jurja koji je živio oko 1450. godine. Spominje se u poveljama pisanim glagoljicom, izdanim u Žažičnu Donjem godine 1490. Njegova unuka Bartola oko 1520. godine nazivaju Kninjaninom jer su mu se posjedi prostirali do Knina. Međutim, Bartol je u borbi s Turcima izgubio sve posjede i imetak te je zajedno s obitelji izbjegao iz rodnoga kraja u Pokuplje. Udovici Ani i sinovima Jurju II., Gašparu I. i Ivanu I. ostavio je jedino sablju. Anin brat, kardinal Juraj Utišenić, pomogao je sestri pri odgoju djece.

Vojničku karijeru, jednako kao i političku karijeru, odabirali su mnogi članovi obitelji Drašković. Uspjesi u ratnim pohodima protiv Turaka donosili su obitelji Drašković visoke časti i položaje. Osim već spomenutih članova obitelji, vrijedno je spomenuti i Josipa Kazimira (1716.–1765.), djeda Janka Draškovića, a i Kazimirova sina Ivana VIII. (1740.–1788.), koji je cijeli život bio vojnik i ratovao protiv Turaka, ali ratovao je i protiv Friedricha Velikoga. Postigao je čin podmaršala. Kad je bio zapovjednik Varaždinskoga generalata, držao je neko vrijeme u Trakošćanu dio svoje banderije, koja je imala oko 900 ljudi. On se drži osnivačem masonske lože u Hrvatskoj. U braku sa svojom suprugom Eleonorom Felicitom Malatinskom imao je dva sina, grofa Janka Draškovića (1770.–1856.) i Jurja V. (1773.–1849.), koji je u braku s Anom Oreczi imao četiri sina, među njima i svećenika Ivana Nepomuka koji je umro istoga datuma kao i njegov stric Janko Drašković. Unuk Jurja V. jest Ivan VIII. (1867.–1971.), s kojim je izumrla dugoselska grana te obitelji.

Grof Janko Drašković u braku s prvom suprugom Cecilijom, rođ. Pogledić, nije imao potomstva, a u braku s drugom suprugom Franjicom, rođ. groficom Kulmer, imao je sina Josipa V. koji je umro mlad bez potomstva.

Prema relevantnim vrelima, hrvatska preporodna politika javlja se više ili manje istovremeno s razdobljem »proljeća naroda« u više srednjoeuropskih zemalja. Bit »pro-

ljeća naroda« bilo je slamanje, ili bolje rečeno, prevladavanje »staroga režima«, feudalnog i apsolutističkog režima te stvaranje modernih nacionalnih država, osiguranje njihove teritorijalne cjelovitosti, te uvođenje materinskoga jezika kao službenoga jezika u cjelokupni javni život umjesto dotadašnjega latinskoga jezika. Odjeci tih procesa primjetni su i u Hrvatskoj, također i Ugarskoj. S Ugarskom Hrvatska, nakon ukidanja Hrvatskoga kraljevskoga vijeća (1767.–1779.) ima zajedničku vladu utemeljenu neustavnom (oktroiranom) odlukom Marije Terezije. Budući da su u obje zemlje navedeni procesi bili i odgovor politici prosvijećenoga apsolutizma Marije Terezije (vladala 1740.–1780.), i osobito Josipa II. (1780.–1790.), njihovi su nasljednici također i zbog posljedica francuske revolucije, koja je nošena i poznatom proklamacijom »sloboda, bratstvo, jednakost« – bili primorani najaviti uvođenje ustavnoga stanja. Mislim pri tome na Josipova mlađega brata Leopolda II. (vladao 1790.–1792.) te Franju I. (1790.–1835.) i Ferdinanda V. (1835.–1849.), ali i Franjo I. i Ferdinand V. povremeno su vladali apsolutistički. Da bi se osigurao od mogućeg novog apsolutističkog vladanja nakon Josipa II., tzv. jozefinizma, Hrvatski sabor, a nakon imenovanja novoga bana grofa Ivana Erdödyja (ban 1790.–1806.), a na prijedlog velikoga župana zagrebačkoga Nikole Škrleca Lomničkog, u svibnju 1790. donosi zaključak kojim priznaje Ugarsko namjesničko vijeće i kao vladu (zajedničku) za Hrvatsku, koja je već odlukom Marije Terezije i ranije uspostavljena (1779.), ali ipak samo privremeno do vremena dok se u sastavu Hrvatske opet ne nađu ona hrvatska područja koja su tada bila pod turskom i mletačkom vlašću. Prema stvorenom zaključku Hrvatskoga sabora »Zajednička će vlada pomnjivo paziti i bdjeti, da se ništa ne dogodi što bi bilo u oprijeci s ustavom i zakonima Hrvatske i Ugarske, a takav odnos između Hrvatske i Ugarske ima potrajati sve dotle, dok se ponovo Hrvatskoj ne vrate oni dijelovi Hrvatske, što ih sada drže Turci i Mlečani, tako da se može naći na okupu dovoljan broj županija za uređenje samostalne vlade. Sve dotle neka ovih šest hrvatsko-slavonskih županija prima naloge od zajedničke hrvatsko-ugarske vlade.«

Ipak, bitno je značenje spomenute saborske odluke (1779.) u tome što je Hrvatski sabor, a kasnije u žarištu njegova otpora grof Janko Drašković, virilni član Sabora, bio uvjeren da se Hrvatska zajedno s Ugarskom može oduprijeti svakom novom apsolutizmu i germanizaciji, ali i da se tako lakše može raditi na ustrajnom učvršćivanju političkih, zatim i institucionalnih uvjeta, kako u pogledu teritorijalne cjelovitosti zemlje, tako i u pogledu postupnoga procesa modernizacije, odnosno ukidanja feudalizma, a zatim i na pitanjima teritorijalne cjelovitosti zemlje (najprije reinkorporacije grada Rijeke, a uskoro i reinkorporacije Hrvatsko-slavonske vojničke granice te Dalmacije s Kvarnerom). Službenom uporabom dotadašnjega zajedničkoga latinskoga jezika Sabor se najprije koristio kao štitom u obrani od nametanja mađarskoga jezika kao službenog i u Hrvatskoj. Kasnije je Sabor svojom suverenom odlukom latinski zamijenio službenim hrvatskim jezikom u štokavskome izričaju, kao jedinim službenim jezikom u Hrvatskoj i Slavoniji (1847.), što je trebalo poslužiti nacionalnoj integraciji.

U doba pripremnog razdoblja hrvatskoga preporoda

Za prvoga razdoblja preporoda (1790.–1815.), koje se drži i pripremnim razdobljem, grof Janko Drašković, zbog Napoleonskih ratova i Napoleonove agresije na Hrvatsku, uglavnom nije boravio u Hrvatskoj. Za to je vrijeme Hrvatski sabor u odnosu na zaključke zajedničkoga Požunskoga Sabora u pogledu upotrebe mađarskog jezika u Ugarskoj, od čega je Hrvatska bila izuzeta, u znak dobre volje zaključio »da se ima na pučkim i srednjim školama u Hrvatskoj i Slavoniji učiti mađarski jezik kao neobavezni predmet, to jest da ga uče oni koji misle da će od toga imati koristi«. Godinu dana kasnije (11. kolovoza 1792.), u doba novoga kralja Franje I., isti je zakon prihvatio i Hrvatski sabor. Tada je u radu Hrvatskog sabora sudjelovao i grof Janko Drašković. Bio je tada Janko Drašković i član više saborskih odbora (za insurekciju, za korištenje jamničke kiselice i drugo). Prema prethodnoj saborskoj odluci, u hrvatskim gimnazijama učio se mađarski jezik po dva sata u tjednu i stoga je za te potrebe tiskana gramatika mađarskog jezika napisana kajkavskim narječjem. Novi priručnik poznat nam je iz nešto kasnijih godina pod naslovom *Institutionum Linguae et Litteraturae Ungaricae in usum scolasticae MCDCCXCI* (naslov citiran prema drugom izdanju iz 1803.).

U međuvremenu je izbila Francuska revolucija, a potom su započeli i Napoleonovi osvajački ratovi, također i prema Hrvatskoj, pa je to za dva desetljeća odgodilo obnovu ustava i redovno sazivanje zajedničkoga Sabora, a time je omogućen i agresivni ugarski hegemonizam u službenoj uporabi mađarskoga jezika i u Hrvatskoj. Osim toga, i grof Janko Drašković uključuje se 1792. u obranu zemlje, ulazi u dobrovoljačke jedinice i sudjeluje u protunapoleonskim radovima: najprije kao potpukovnik, zatim kao pukovnik u ratu protiv Francuza u Dalmaciji (1802.–1805.) i ponovno nekoliko godine kasnije (1809.–1811.). U međuvremenu je, nakon boravka u Parizu (1808.), postao član masonske lože »Filantropes« (1808.) te bio u prijateljskim odnosima s francuskim generalima Augustom Marmontom i Bertrandom, s kojima se dopisivao na francuskome jeziku. Osim što je svoju naobrazbu upotpunjavao mnogim putovanjima po Europi, Drašković je svoje znanje crpio i iz naslijeđene bogate knjižnice svojih predaka – hrvatskih banova, svećenika i drugih zaslužnih velikana, među kojima je bio i njego nećak, svećenik i mecena Ivan Nepomuk Drašković.

Nakon povratka u Zagreb Janko Drašković bio je i ostao glasni protivnih naglih revolucionarnih promjena prema uzoru na Francusku revoluciju. Takav stav u pogledu naglog ukidanja feudalizma i službene uporabe hrvatskog jezika, bio je i za sve vrijeme preporoda, sve do njegova uspona godine 1848. i sastavni dio službene hrvatske politike i na zajedničkom Saboru u Požunu. Time je Hrvatski Sabor iskazivao i hrvatsku suverenost, uporno se pozivajući, s više ili manje uspjeha, na spomenute zakonske članke iz 1791., ali i na zakonski članak CXX. iz 1715. godine.

Nakon završetka Napoleonskih ratova, kao i prvih godina nakon obnove ustavnog stanja, Drašković se nalazio, barem povremeno u Zagrebu. Nakon smrti prve supruge Ce-

cilije Pogledić, a u prigodi drugoga vjenčanja s barunicom Franjicom Kulmer (1808.), objavu za vjenčanje napisao je hrvatskom štokavicom. A za vrijeme posjeta hrvatsko-ugarskoga kralja Franje I. Zagrebu 1818. godine predvodio je pred biskupskim dvorom prigodno kolo u narodnim nošnjama, u kojem su se pjevale narodne pjesme. S tadašnjim zagrebačkim biskupom Maksimilijanom Vrhovcem (biskup 1787.–1827.) Drašković se poznavao od vremena Napoleonskih ratova i uskoro obnovljenoga parlamentarnoga života.

Premda se zajednički Sabor uglavnom zbog potrebe votiranja ratnih daća povremeno sastajao u Budimu ili pak Požunu (1796.; 1802.; 1805.), Ugri su za vrijeme zasjedanja potonjega Sabora u Požunu zaključili »da se ima uvesti mađarski jezik u sve ugarske urede«, a potom su zatražili »da se mađarski jezik uvede i u hrvatske škole kao obavezni predmet jer su imali pred očima da ga zakonski uvedu i u hrvatske urede«. Ali naišli su na jak otpor hrvatskih poslanika. Štoviše, zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac kazao je u gornjem (velikaškom) domu Sabora »da će se Hrvati povesti za primjerom Mađara i uvesti u svoje urede svoj jezik 'ilirski' u štokavskom narječju«. Time je zakonski članak (IV:1805.) ostao ograničen samo na Ugarsku. A kad se poslije toga sastao Hrvatski sabor u Varaždinu, donio je i važan zaključak, prema kojemu »u tim kraljevinama i u njihovim upravnim i političkim poslovima, nikad ni u jedno doba nema biti mađarski jezik, niti ikakav drugi službeni, nego samo latinski jezik«. Na sličan je način uskoro propao i novi ugarski prijedlog na Budimskome saboru (1807.) kojim se tražilo da se i u vojsku uvede mađarski jezik kao službeni. Važna je još jedna činjenica: Hrvatski će sabor, a s njime i sam grof Janko Drašković, braniti službeni latinski jezik u Hrvatskoj sve dotle dok se nakon prestanka Napoleonskih ratova, i u Hrvatskoj ne izgrade moderne središnje nacionalne ustanove koje će promovirati hrvatski jezik u štokavskom izgovoru, i to u smislu nacionalne integracije. Upravo će grof Janko Drašković bitno pridonijeti njihovu utemeljivanju, i upravo će hrvatske preporodne nacionalne institucije također i putem javnoga tiska, i to u štokavskome izgovoru, promovirati hrvatski jezik u širim slojevima naroda, i tako pridonositi konačnoj pobjedi »materinske riječi«, što će konačno prihvatiti i sam Hrvatski Sabor (1847.).

U doba uspona hrvatskoga preporoda

U vrijeme kada službena hrvatska politika u Požunu pokazuje postupna, ali zapravo taktička popuštanja – koja se ponajprije potvrđuju u izborenom stavu, prema kojemu latinski jezik ostaje i dalje službeni jezik u Hrvatskoj, ali i u istovremenom pristajanju na to da će Hrvatski sabor učiniti sve »da hrvatska mladež ima u svim školama učiti oblagatno mađarski jezik« (10. rujna 1827.) – nastaju duboke promjene u strukturi nastupa hrvatske politike kojima bitno pridonosi i mlada generacija hrvatskih preporoditelja. Upravo u vrijeme kad se Hrvatski Sabor pripremao za novi Požunski sabor (1830.) napisao je protonotar Hrvatskoga Kraljevstva Josip Kušević poznatu knjižicu *De municipalibus iu-*

ribus et statutis Dalmtiae, Croatiae, et Slavoniae (1830.), u kojoj na osnovi isprava dokazuje posebni državno-pravni položaj Hrvatske u odnosu na Ugarsku. Njegov su primjer slijedili uskoro i drugi autori iz mlađe generacije. Osim toga, još iste godine Ljudevit Gaj objavio je i poznatu knjižicu *Kratka osnova hrvatsko-slavenskog pravopisanja* (1830.), koja je zapravo alternativa klasifikacijama koje su dijelile hrvatsko nacionalno područje. Gaja će uskoro podupirati i sam grof Janko Drašković, primjerice u naporima oko izdavanja prvih hrvatskih novina na hrvatskome jeziku. I ne samo to. Spomenuta odluka Hrvatskoga Sabora o »obligatnom učenju mađarskoga jezika u svim hrvatskim školama«, koja je zajedno s uputom »da latinski jezik ostaje i dalje službeni u ovim kraljevinama« i sastavni dio uputa hrvatskim poslanicima za novi Sabor u Požunu (1830.), nije zbog ugarske agresivnosti, također i u pogledu vjerskoga pitanja, mogla doći na dnevni red i biti sankcionirana (1830.).

U takvim okolnostima u žarištu probuđenoga, ali i sve hrabrijega hrvatskoga otpora, a time i uspona hrvatskoga narodnoga preporoda koji se potvrđuje i već spomenutom Kuševićevom knjižicom kao i Gajevom *Kratkom osnovom* (...), ubrzo su napisana i druga zapažena djela mlađe hrvatske preporodne generacije. Uz bogoslova Pavla Štosa, i njegovu pjesmu *Nut novo leto* (1831.), odnosno *Kip Domovine* (1835.), tu je i mlađi pravnik Ivan Derkos koji objavljuje dobro poznatu raspravu *Genius patriae super dormientibus suis filiis* (1832.) kojom je želio »probudi sinove koji spavaju« i zajedno s njima potaknuti sve stanovnike hrvatskih zemalja na proučavanje i njegovanje »materinskoga« ili »domaćega jezika«. Derkos se također zauzimao za izgradnju jedinstvenoga književnoga jezika te je izgrađivao ideju o modernoj građanskoj i pravnoj državi, koju je povezivao s hrvatskom državno-pravnom tradicijom i položajem, pokazujući da je Hrvatska stupila u slobodni savez s Ugarskom i sačuvala nedirnuta municipalna prava i svoju unutarnju suverenost.

Mladim hrvatskim preporoditeljima i njihovim snažnim pravničko-teoretskim raspravama uskoro se pridružuje svojim konkretnim programatskim djelom grof Janko Drašković. On je također anonimno objavio dobro poznatu političku brošuru pod naslovom: *Disertacija iliti Razgovor Darovan Gospodi Poklisarom Zakonskim i budućem Zakonotvorcem Kraljevinah naših Za buduću Dietu Ungarsku odaslanem*. (Karlovac, 1832., njemačko izdanje, Leipzig, 1834.). Osim što je Drašković svoju Disertaciju objavio hrvatskim štokavskim govorom, i to uoči novoga saziva Hrvatskog sabora (1832.) i njegovih neposrednih priprema za novi zajednički Sabor u Požunu (1832.–1836.), od bitne je važnosti za daljnji uspon preporoda to što su u Disertaciji prvi put iznesene tradicionalne političke ideje na modernoj nacionalnoj osnovi, i stoga su odmah dobile snagu i značenje političkoga programa. Drugim riječima, Disertacija ima izrazito programatsko političko značenje jer njezin autor razmatra sve aktualne probleme hrvatskih zemalja. Disertacija je namijenjena hrvatskom »političkom narodu« i kao takva ona je sa stajališta hrvatskoga plemstva nastojala odgovoriti na mnoga goruća pitanja tadašnje hrvatske politike.

Što se tiče temeljnih državnopravnih pitanja i Drašković je zastupao tezu da Trojedna kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija »nису osvojene i pridobivene« nego »uvjetovane« to jest slobodno udružene s Ugarskom. Štoviše, nadao se, da će Dalmacija biti jednom uz pomoć kralja opet »sklopljena« s Hrvatskom i Slavonijom i da će se s »vrime- nom« i Bosna moći vratiti »u nadre (njedra) naše«. Prema tablici na kraju teksta, navedeno je nešto određenije da je riječ o »Bosni i Turskoj Hrvatskoj zemlji i Hercegovini«. Osim spomenutih zemalja, Drašković očekuje da će se »kraljevom milošću« pridružiti državnoj jezgri našoj i onaj dio našega etničkoga područja koji je Napoleon uključio u svoje Ilirske provincije, a Austrija zatim zadržala. Misli se, dakle, na Dalmaciju i Kvarner s dijelovima Istre. Prepuštajući rješenje tih teritorijalnih pitanja bližoj ili daljoj budućnosti i, uglavnom milosti vladara, Drašković je zahtijevao uspostavu posebne vlade (dikasterija) za Hrvatsku kakvu je ona već imala u obliku Kraljevskoga vijeća u doba Marije Terezije (1767.–1779.) te uvođenje narodnoga jezika kao službenoga. Važno je pri tome da Draškovićeva težnja za samostalnom hrvatskom vladom nije nipošto imala za cilj prekid ugarsko-hrvatske zajednice. Štoviše, Drašković je mislio da je ona potrebna radi ekonomskih interesa hrvatskih zemalja, pa zato nije isključivao ni mogućnost zajedničke »državno ugarske« banke te je čak predlagao i njezino osnivanje.

Drugi glavni dio političkih problema Draškovićeve Disertacije odnosio se na pitanja gospodarske reforme. Predlagao je postupnu modernizaciju još uvijek postojećega feudalnoga sustava. Budući da je i dalje polazio od već spomenute načelne osude revolucionarnoga puta kojim je Francuska išla već više od četiri desetljeća, Draškoviću je uzor bio razvojni put Engleske, koja se od svoje revolucije u 17. stoljeću postupno prilagođavala neizbježnim zahtjevima vremena i tako izbjegla dublje društvene potrese. Zapravo, Drašković je branio tadašnji feudalni sustav i bio je uvjeren da zakonik ugarskoga staleškoga prava, koji je vrijedio i za Hrvatsku, sadrži toliko blaga (»kinča«) u sebi da ga kao »ogledalo družbene ćudorednosti« treba samo »vjerno obdržavati«. Prema njegovu mišljenju u odnosima prema kmetovima nije trebalo ništa mijenjati, osim da se oni učine humanijima. Zato je savjetovao plemstvu da prema podložnicima (kmetovima) budu »oci i njemu sirotoćuvari«, i štoviše, moraju »puk miliji othraniti, i iz rođenih dušmanov pravu si djecu i, ako se dobro nauče prijatelje si tvoriti«. Pogotovu bi »svakog po pameti izvišenog i u činih javnog čojka« iz puka trebalo kralju predložiti »na pridobiće plemenštine« jer takav neće biti plemstvu »u tegotne dobe« opasan.

Disertacija grofa Janka Draškovića imala je neposrednog i velikog odjeka već u Hrvatskome Saboru (1832.), koji se sastao i zbog priprema za Požunski Sabor (1832.–1836.). Pokazuje to i činjenica što je prvi put kroz usta generala Jurja Rukavine od Vidovgrada odjeknula sabornicom hrvatska riječ zahvalnosti za njegovo imenovanje u čast potkapetana kraljevstva (1832.). Drugi će put to još hrabrije učiniti saborski zastupnik Ivan Kuljević Sakcinski svojim prvim zastupničkim govorom na hrvatskome jeziku, predlažući da se on uvede u cjelokupni javni život (1843.). Slijedile su potom rasprave o izradi uputa za hrvatske poslanike u Požun. Sabor je pokazao jednoglasno ogorčenje protiv po-

stupaka ugarske većine, osobito u nedavnome Saboru (1830.). Istaknuo je to u svome govoru grof Karlo *Sermage*, kojega je bit: »I dosta, ako nećemo da sami sebe zavaravamo, moramo priznati da sva nakana Mađara ide za tim, da sve naše pradjedovske običaje i zakonito stečena prava i privilegije, što smo ih nastojali kroz stoljeća utvrditi i sačuvati, svojom premoći na saboru dokinu, naše kraljevstvo mnogo starije nego li je Ugarska razvale, i da mu ostave samo prazno ime«. Pod dojmom Sermageova govora, ali i drugih govornika, među kojima je bio i Franjo Vojkffy, za hrvatske poslanike u Požunski Sabor izabrani su Herman Bužan i Antun Kukuljević u Donju kuću, a grof Janko Drašković u Gornju velikašku kuću, pa je i taj izbor također potvrdio snažan dojam što ga je njegova *Disertatia* imala na hrvatsko plemstvo u smislu nacionalnoga političkoga programa. Prema saborskim instrukcijama sva trojica hrvatskih nuncija imala su zadaću braniti hrvatska stajališta u protestantskome pitanju – ne zbog vjere, već radi očuvanja municipalnih prava; zatim su imala dužnost braniti privremenost temeljnoga zakonskog članka Hrvatskoga Sabora od 7. lipnja 1791. (čl. IX.) prema kojem Hrvati predaju u ruke ugarskog Namjesničkog vijeća vrhovnu upravu svoga kraljevstva samo dotle dok Hrvatska ne bude prostranija, i mogne sama uzdržavati svoju vladu, ali i pružati svaki otpor mogućem novom apsolutizmu. Još su imali braniti hrvatske stavove u pogledu ratnih daća (kontribucija) kao i teritorijalnu cjelovitost zemlje, zahtijevajući reinkorporaciju Hrvatsko-slavonske vojničke granice te Rijeke i Dalmacije. U jezičnome pak pitanju instrukcija nalaže poslanicima da čuvaju pravo latinskoga jezika i neka se ne dadu mučiti uvođenjem nepoznata jezika koji se može jedino i isključivo uvesti unutar granica Ugarske kao službeni jezik. Instrukcija završava: »Ako bi poslanici uvidjeli, da im je uzalud naprezati se, onda neka iz ugarskoga sabora istupe, a Hrvatska će se potom obratiti kralju s molbom da se 'kao i Erdelj, sama brine za svoja prava', to jest da ima vladu neovisnu o Ugarskoj«.

Kakva je atmosfera vladala na početku saborskoga rada govori i činjenica, što je ugarska većina tražila da novi kralj Ferdinand V. prenese Sabor iz Požuna u Budim te da se stalno nastani u Ugarskoj, a kraljevski odgovori da se pišu isključivo na mađarskom. Na prijedlog kneza Metternicha (ministar vanjskih poslova 1821.–1848.), kojega su ugarski prijedlozi jako ogorčili, kralj ih, naravno, nije sankcionirao. Budući da su ugarski zahtjevi doživjeli neuspjeh i u pogledu Slavonije, odnosno da njezine tri županije pripadaju isključivo pod njihovu nadležnost (1833.), počeli su Ugri energičnije tražiti tobože svoja prava na Rijeku i Primorje, ali su i od toga tada, uz zalaganje i samoga bana Franje Vlašića, morali odustati. Zato su uspjeli, i to mimo odluke Hrvatskoga sabora, postići, temeljem oktroirane naredbe kralja Franje I. od 11. travnja 1833., da se mađarski jezik uvede u hrvatske gimnazije kao zasebni predmet »ordinarium studium« za sve učenike bez iznimke. Ta naredba je prestala vrijediti istom godine 1848., i to nakon dolaska bana Jelačića koji je prekinuo sve »odnose s ugarskom vladom« i uspostavio samostalno Banskog vijeće (vladu) u Zagrebu (nezavisnu od Ugarske, s više odsjeka, među kojima je bio i prosvjetni odsjek). Političku bitku za mađarski jezik kao službeni u Hrvatskoj, a time i nastavni u školama, Ugri su nastavili i dalje.

Za vrijeme tih doista burnih rasprava Herman Bužan također je izjavio da se Hrvati »ne bore za mrtvi latinski jezik, nego za svoje pravo, jer oni sami sebi mogu odrediti službeni jezik koji god hoće, pa i hrvatski, a taj je baš u posljednje doba veoma napredovao« (9. ožujka 1836.). Mislio je pri tome na prve hrvatske novine i prvi književni časopis na hrvatskome jeziku koji su prije godinu dana počeli izlaziti u Zagrebu (1835.). Kad je potom kralj Ferdinand V. zbog isteka saborskog razdoblja raspustio Sabor (2. svibnja 1836.), »razišli su se Hrvati i Mađari kao otvoreni protivnici«. Razlike su među njima bivale sve dublje i kulminirale su 1848. također i izbijanjem rata. Važno je pri tome napomenuti da je kralj Ferdinand V. nakon završetka istoga Sabora (1836.) dodijelio grofu Janku Draškoviću odlikovanje Red Sv. Stjepana, što će Draškoviću vrlo dobro doći tijekom kasnijih političkih borbi.

Grof Janko Drašković pristupio je mladoj generaciji preporoditelja, ubrzo nakon anonimno objavljene *Disertacije* i među ostalim, svojim je vezama u Beču sudjelovao pri pokretanju Gajevih *Novina hrvatskih* (1835.) i književnoga časopisa *Danica Hrvatska, Slavonska i Dalmatinska* (1835.). Osim toga za uspon preporoda važno je i to što je u svakome broju Danice istaknuti politički moto »Narod bez narodnosti jest tijelo bez kosti«. Tu su, uz uvođenje štokavštine, (1836.) objavljene i prelijepe preporodne budnice, primjerice Gajeva *Još Hrvatska nij propala / dok mi živimo* (...), a među njima još je iste godine (1835.) objavljena i Mihanovićeova pjesma *Lijepa naša domovino*, danas hrvatska himna. Osim toga u prva dva godišta i sam Drašković sudjeluje svojim priložima u Danici. Tako je 1835. godine objavio u Danici tri pjesme: *Poskočnica*, *Pjesma domorodska i Napitnica ilirskoj mladeži*, u kojima slavi domovinu, slobodu i vino te osuđuje narodne izdajice. Njegova najznačajnija pjesma s obilježjima programatskoga sadržaja objavljena je u Danici iduće godine (1836.) pod naslovom *Mladeži ilirskoj*, kojom izravno zadužuje »mladež ilirsku« da ponajprije poradi oko uvođenja »domorodnog jezika«. Osim toga, osudio je zavist i neslogu, naglasio važnost obrazovanja te upozorio na ulogu i značenje trgovine, kao važnoga preduvjeta za pravu moć naroda, a također istaknuo i važnost šuma i mora, pa potrebu strateških granica i slično.

Za razumijevanje daljnega procesa uspona hrvatske preporodne politike, kao i uloge Draškovića u tome, važna je činjenica da je Sabor zapravo odbacio Gajev prijedlog, objavljen i u Danici, o potrebi osnivanja *Društva izobraženosti ilirske* (1836.) sa širokim obrazovnim programom na »narodnom jeziku« i kulturološkim programom, koji je uključivao osnivanje knjižnice, muzeja, narodnoga kazališta, skupljanje arhivske građe i drugo. Naime, prema glasnome zahtjevu konzervativne većine, iza koje je stajao i sam Drašković, Sabor je odbacio ime ilirsko jer da »miriše po rusku«, kako je to izrijeком upozorio zastupnik varaždinske županije Tomo Bedeković (16. kolovoza 1836.), i stoga je preformulirao Gajev zahtjev u zahtjev da se osnuje u Učeno društvo za proučavanje narodnog jezika i literature te u skladu sa zakonskim člankom IX.:1791. zatražio i dozvolu Ugarskoga namjesničkoga vijeća, koja nije stizala sve do 1847. godine. Zanimljivo je da je Gaj iduće godine (1837.) pošao u Beč k ministru Sedlnitzkom s molbom da se

Danica može tiskati i ćirilicom, u početku djelomično, a potom u cijelosti. To je razljutilo grofa Janka Draškovića, premda Gaj ipak nije imao većih izgleda da u tome uspije.

U takvim okolnostima i sam grof Janko Drašković daje se na širenje preporodnih ideja i štokavštine u višim društvenim slojevima, napose među plemstvom koje je okupljao u svojem domu. U tu je svrhu godine 1838. objavio glasovitu knjižicu s naslovom: *Ein Wort (...) Riječ ilirskim velikosrčnim kćerima* u kojoj se na njemačkome jeziku obraća »velikosrčnim kćerima Ilirije« iz viših društvenih slojeva, jer većina od njih i nije znala hrvatski jezik, s poukom o drevnoj hrvatskoj prošlosti i o tadašnjem književnom preporodu domovine, te sa željom i molbom, da i one zamijene njemački jezik štokavštinom i prihvate preporodni pokret. Prema Ivanu Kukuljeviću, Draškovićeva je knjižica uskoro djelovala tolikom snagom da se u »kćeri ilirske pretvorila čarobna sva čud i narav (...), one koje bijaše već napola ponijemčene stadoše učiti i govoriti hrvatski, poprimiše narodnu nošnju, počеше čitati hrvatske časopise i knjige, pjevati hrvatske pjesme (...)«.

Za daljnji uspon preporoda od bitne je važnosti i činjenica da je sredinom iste godine (1838.) grof Janko Drašković poradio na osnivanju Čitaonice u Zagrebu, koja ubrzo postaje žarištem preporoda i rasadnikom brojnih kulturnih institucija. Za osnivanje Čitaonice bila je dostatna dozvola magistrata na zagrebačkom Gradecu, koja je ubrzo dobivena, a njezini su članovi visoko i niže plemstvo te svećenstvo i ostala inteligencija. Drašković je kao prvi izabrani predsjednik Čitaonice održao i znameniti programatski govor, kojega je bit: Konkretni su zadaci društva Čitaonice »da jezik naš temeljito i savršeno naučimo (...), da marljivo domaće i strane pisce čitajući korisnim se naucima ukraismo (...) te da korisne knjige drugih izobraženih naroda ili u naš jezik prevedemo, ili da sami takove napišemo«. Nadalje, da »trgovačku i poljodjelsku struku usavršimo (...) te tako većeg imutka našem narodu pripravimo«. Uz to je pozvao svakoga »domorodca da svojim govorenjem, pisanjem i izgledom na tome poradi«. Osim toga, Čitaonica je uskoro Draškovićevom zaslugom izradila *Oglas* s nakanom da se što šira javnost potakne na suradnju oko prevladavanja gospodarske nerazvijenosti. U tu je svrhu raspisala visoke novčane nagrade, koje je osobno jamčio Janko Drašković, svakomu onomu »pismotvoru« koji bi u korist razvoja gospodarstva, iscrpno obradio neka gospodarska pitanja, i to: unaprjeđivanje poljodjelstva, zatim mogućnost izvoza domaćeg vina na inozemno tržište, podizanje suknara za izradu vunjenih proizvoda, osnivanje tvornica kože i papira, kakovu »priručnu knjigu« za »prosti puk« napisao (...). Premda je taj natječaj i unatoč novčanim nagradama tada ostao bez ikakva odjeka, Čitaonica je hrabro nastavila svoju djelatnost, također i skupljanjem dobrovoljnih novčanih priloga za narodno kazalište na hrvatskome jeziku, tim više što su neki njezini istaknuti članovi bili i članovi Hrvatskoga sabora, koji se upravo pripremao za zajednički Sabor u Požunu za iduće razdoblje (1839.–1840.; i kasnije).

Premda poznati i tada već stari hegemonistički zahtjevi većine Požunskog Sabora (1839.–1840.) nisu slabili, a njihove detalje ovdje ne možemo opširnije prikazati, ipak valja reći da je i otpor hrvatskih nuncija, kao i bana Franje Vlačića, također i u oslonu na

rad Čitaonice, kao i preporodnih glasila, bio hrabar i ustrajan, i štoviše »osujetio je i taj put nastojanja Mađara«. A kad se nakon njegova završetka ponovno sastao Hrvatski sabor (1840.) da primi izvješće svojih poslanika, Sabor je ojačan snažnim usponom hrvatske preporodne politike i pod predsjedanjem banova zamjenika, tada zagrebačkoga biskupa Jurja Haulika, donio znameniti zakonski članak (24:1840) koji je glasio: »neka se kralj zamoli (za sankciju) da se u kralj. zagrebačkoj akademiji i po svim gimnazijama urede katedre čistog narodnog jezika (štokavštine) jer staleži smatraju za svoju dužnost da naš jezik većma uzgojimo da se tako istakne tip naše narodnosti«. Isti je Sabor donio još i znameniti zakonski članak (27: 1840.) prema kojemu se, po primjeru Mađara, imaju sakupljati dobrovoljni prinosi »da se narodno kazalište potpomaže i uzdržava«.

Ti su uspjesi potaknuli i nastanak prvih političkih stranaka u Hrvatskoj, najprije *Unionističke* ili »mađaronske« (1841.), koja odmah osniva u Zagrebu svoj Kasino kao odgovor Čitaonici, ali i opći uspon hrvatske preporodne politike. Stoga je kao odgovor političkomu programu Unionističke stranke, koji je išao za ukidanjem ilirskoga imena i tobože »vlaške« štokavštine (zaboravljajući da je temelje štokavštini postavio Bartol Kašić svojom *Gramatikom* već 1604. godine) istovremeno osnovana i Ilirska narodna stranka (1841.) s izrazito hrvatskim političkim programom na temeljima Draškovićeve Disertacije.

Istovremeno je, u cilju jačanja preporodnoga rada i njegova uspona, biskup Juraj Haulik utemeljio *Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo* (1841.), koje snažno pomaže svekoliko plemstvo i svećenstvo, uz manji broj ostalih pripadnika intelektualnih zvanja te trgovaca i obrtnika, a potom i njegov stručni časopis *Gospodarski list* (1842.). Cjelokupni pak rad Čitaonice, koju je i dalje snažno podupiralo brojno plemstvo i svećenstvo, kao i sam biskup Haulik, potvrdio se na područjima širenja opće kulture i prosvjete u širokim slojevima naroda.

Stoga je na poticaj Janka Draškovića u krilu Čitaonice osnovano novo društvo *Matica hrvatska* (1842.), koje su također, uz zagrebačkoga biskupa Jurja Haulika, podupirali i zagrebački kanonici i ostali svećenici te brojno plemstvo, i sve brojnije građanstvo, također i izvan Zagreba. Matica je također imala za cilj »kultiviranje narodnoga jezika i književnosti«, što je odmah potvrdila tiskanjem brojnih knjiga i časopisa na hrvatskome jeziku. Naime, kako je sa zanosom govorio njezin prvi i dugogodišnji predsjednik Čitaonice i Matice, grof Janko Drašković: »Dok je njemačka knjiga još u povojima bila, mi imadosmo naše slavne pjesnike«, i zato je prva njezina tiskana knjiga bila Gundulićev *Osman* s 14. i 15. pjevanjem Ivana Mažuranića, a potom su objavljene i brojne druge knjige, rasprave, časopisi i drugo. I ne samo to. Još iste godine osnovano je u krilu Matice, i to na prijedlog grofa Janka Draškovića, *Društvo domorodkinja* (1842.). Prema odobrenim pravilima, njihova je glavna zadaća bila pripremati se »za odgajanje djece u narodnom jeziku i domorodnom duhu« na kršćanskim temeljima. O razvoju Društva domorodkinja svjedoči i to da se sve veći broj zagrebačkih gospođa učlanio u to društvo, danas bismo rekli udrugu. Potvrđuju to i riječi samoga grofa Janka Draškovića, predsjednika Matice, što ih je kazao na idućoj godišnjoj skupštini Matice: »Mi smo od sada vi-

djeli krasnih domorodkinja naših, kako su, ili u javnih listovih narodnim jezikom ljubav prema narodu i domovini uzpirivale, ili u domaćim krugovima branile umiljatim riječima svetinju našu i gojile djecu svoju».

Uspon preporodnih ideja i njihova sve snažnija popularizacija, kao i osnivanje dviju suprotstavljenih političkih stranaka, dovelo je do oštrog sukobljavanja, pri čemu su Unionisti uživali potporu ugarske vlade i Sabora, te su pokušavali ući i u Hrvatski sabor i tamo steći većinu. Potom je kralj Ferdinand V., pod pritiskom i zbog tužbi Mađara, zabranio uporabu ilirskog imena u politici i javnim glasilima, ali uz tu zabranu dodano je da kralj »ne želi da se razvijanje narodnog jezika sprečava, i da će podupirati municipalna prava Hrvatske protiv svih navala« (11. siječnja 1843.). Tada su javna glasila uklonila iz svojih naslova ilirsko ime, a i *Ilirska narodna stranka* promijenila je ime u *Narodna stranka*. Naravno, zabrana ilirskog imena bila je težak udarac za preporodni pokret, a pogotovu za središnje preporodne ustanove, a najviše za Čitaonicu, koja je također nosila taj naslov, i u njezinu krilu i za Maticu. Čitaonicu su unionisti i najviše optuživali, te je na kraju opstala zahvaljujući Draškovićevu ugledu i njegovu zauzimanju na osobnom putovanju u Beč, zajedno s grofom Jurjem Oršićem, te uz pomoć koju mu je svojim vezama pružio barun Franjo Kulmer. Nakon povratka u Zagreb studenti i gimnazijalci pridružili su grofu Janku Draškoviću svečanu bakljadu (zajedno s Oršićem i ostalom pratnjom). Bila je to naravno i velika pobjeda preporodne politike koja ne samo da se više nije dala vratiti natrag, nego se uskoro potvrdila u Hrvatskome saboru (1843.), odnosno u njegovim pripremama za novi Sabor u Požunu (1843.–1844.). Na tome je Saboru mladi Ivan Kukuljević Sakcinski održao prvi zastupnički govor na hrvatskome jeziku, predlažući da se on uvede kao »diplomatički«, to jest kao saborski, uredovni i nastavni umjesto »mrtvoga latinskog«. Govor je Sabor pozdravio s velikim zanosom, ali su zastupnici i virilni članovi Sabora procijenili da je Kukuljevićev prijedlog ipak preuranjen (2. svibnja 1843.).

Daljnji događaji svjedoče da uspon hrvatske preporodne politike, kojoj je temelje postavio i sam Drašković svojom Disertacijom, a potom i osnivanjem središnjih preporodnih ustanova, više nisu mogli zaustaviti niti nasrtaji ugarske većine u Požunu, pa niti kraljevi kompromisi u odnosu na uporna traženja ugarske većine, a niti nemili događaji poput srpanjskih žrtava 1845. godine. Preporodu je dobro došla kraljeva dozvola o upotrebi ilirskoga imena »samo u literaturi« (3. siječnja 1845.). Sve su to bili i sigurni temelji za nastavak političke bitke koju su kraće vrijeme ugrožavali mađaroni uz pomoć turopoljskoga plemstva i njihova župana Danijela Josipovića, ali i njihovo konačno uklanjanje iz Hrvatskoga sabora. Tu su na kraju bile i saborske pripreme za novi Sabor u Požunu, koji je zbog burnih revolucionarnih događaja u Europi, bio primoran raditi s prekidima i na kraju se razišao (1847.–1848.). Naime, Hrvatski je sabor (1845.–1847.) uoči priprema za Sabor u Požunu, između drugih važnih političkih odluka, koje se u biti ne razlikuju od prijašnjih, sada tražio i uzdignuće Zagrebačke biskupije u nadbiskupiju, pozivajući se i na takva traženja Sabora iz prijašnjih stoljeća. Tada je donio i jednoglasan

zaključak koji je glasio da se hrvatski jezik ima »uzvisiti na onu čast, vrijednost i valjanost koju je do sada uživao latinski jezik« (23. listopada 1847.). A u uputama izabranim poslanicima za Sabor u Požunu, stajalo je među ostalim i ovo: »Saborski poslanici neće nipošto dopustiti uvođenje mađarskog jezika kao nastavnog u gimnazije i Akademiju ovih kraljevina, jer staleži i redovi žele da se u Hrvatskoj uvede kao nastavni jezik naš narodni jezik«. Sabor se tada odgodio u uvjerenju da su time položili zdravu osnovu modernoj Hrvatskoj. Međutim, ugarska hegemonistička politika dostizala je vrhunac upravo u posljednjem Požunskom Saboru (1847. i 1848.) koji je prestao raditi zbog izbijanja revolucije u Beču (13. ožujka 1848.) i burnih događaja koji su slijedili. Među njima su bili, što se tiče Hrvatske, i imenovanje popularnoga baruna Josipa Jelačića banom, što je hrvatska javnost s oduševljenjem prihvatila (23. ožujka 1848.), kao i saziv Narodne skupštine u Zagrebu 25. ožujka 1848., na koju je pošao i Jelačić (ne znajući još za svoje imenovanje). No za nas je važno da je Narodnoj skupštini, koju su sazvale vođe preporoda pod vodstvom Ivana Kukuljevića, predsjedao grof Janko Drašković te da je skupština u bitnostima svojih zahtjeva sintetizirala i sva temeljna preporodna nastojanja od 1790. do 1848., a njihova je osnova i Draškovićeva Disertacija.

Grof Janko Drašković sudjelovao je i u radu prvoga Hrvatskoga zastupničkoga sabora koji se sastao 5. lipnja 1848., i koji je također potvrdio i Proglas bana Jelačića o ukidanju kmetstva – i potom, uz još brojne zakonske odluke, donio i zakonsku odluku o hrvatskome jeziku (iz 1847.), zatim o teritorijalnoj cjelovitosti zemlje, a i odluku o otporu ugarskome hegemonizmu, koja je na kraju, nakon neuspjelih pregovora, dovela i do rata s ugarskom vladom, ne narodom, kako je u svome Proglasu naglasio ban Josip Jelačić. Koliko je ban Jelačić cijenio grofa Janka Draškovića, svjedoči i činjenica da ga je ban Jelačić imenovao prvim članom novoga upravnog odbora Zagrebačke županije (2. veljače 1850.). Međutim, iduće godine započeo je novi carski apsolutizam (tzv. Bachov apsolutizam) koji je za cijelo desetljeće odgodio započete procese preporodne politike, ali su oni ipak kasnije nastavljeni.

Na temelju izloženih činjenica vidljivo je da je grof Janko Drašković bio jedan od temeljnih graditelja hrvatske preporodne politike u doba njezina uspona (1790.–1848.) te da je bitno pridonosio njezinu oblikovanju kao političkoga programa, ali i u njegovim ostvarenjima, kako u izravnom političkom radu u Saboru, tako i u izvanparlamentarnom radu – osobito osnivanjem središnjih preporodnih ustanova, od kojih su najvažnije, među njima i Matica hrvatska, opstale sve do danas. Bez doprinosa grofa Janka Draškovića teško bi se ostvario uspon hrvatske preporodne politike, a još teže bi se postigli njezini trajni rezultati. Oni u svojoj biti vrijede i danas.

Naši novi članovi

Our New Members

Zlatko Barabaš

Osnovni podatci o članovima plemićkih obitelji koji su tijekom 2010.–2011. primljeni u HPZ i kojima su predane povelje na 13. zasjedanju Velikoga plemićkog vijeća u Zlatnoj dvorani, Zagreb, 5. studenoga 2011.

Žarko pl. Gazzari

U praplemstvo otoka Hvara iz roda Slavogosta i među najstarije plemićke obitelji Dalmacije ubraja se obitelj Gazzari. Kao dokumentirani prvi predak spominje se Petar, godine 1160., a potvrdu plemstva od Venecije imaju iz 1334.

U svom grbu imaju geslo »Straza Virna«, što je najstariji poznati slučaj u heraldici. Kao poznatiji predci spominju se pisci svjetovnih drama Marin i Aleksandar. Neki članovi porodice žive u Argentini, Čileu i Italiji.

Žarko, rođen 1963., profesor je hrvatskog jezika, a živi s obitelji u Zagrebu.

Vjeran pl. Marijašević

Obitelj Marijašević potječe iz Novog Vinodolskoga, a prva potvrda plemstva potječe iz 1480., izdana od kralja Matije Korvina. Plemstvo potvrđuje kralj Leopold I. godine 1672. Antonu, braći i sinovima, a kasnije ga potvrđuje i Hrvatski Sabor 1751.

Vjeran, rođen 1986., apsolvant je ekonomije, a sin je našega člana Igora. Živi u Osijeku.

Ivan Vučetić

Obitelj Vučetić potječe iz Brinja i Cseneya, a plemstvo je prvi put dodijelio car Maksimilijan godine 1569. Radmanu, uskočkom vojvodi. Car Leopold 1652. dodjeljuje plemstvo Pavlu i potomcima. Vučetići su bili vojni časnici, suci i svećenici u području Vojne krajine, a od njih i potječu i današnji potomci.

Ivan, rođen 1942., jest dipl. ing. elektrotehnike, a u mirovini živi s obitelji u Samoboru.

Društvene vijesti

Social news

Ivo pl. Durbešić

Priznanja našim članovima

Naš zaslužni član dugogodišnji web master sada senator Branimir pl. Makanec, dipl. ing. el., primio je za svoj iznimni doprinos utemeljenju i razvoju informatičkog obrazovanja u Republici Hrvatskoj nagradu za životno djelo u 2012. godini.

Svaka nagrada za životno djelo za svakog je pojedinca iznimno priznanje, ali ova nagrada je čak četvrta nagrada našem članu, pored Državne nagrade *Faust Vrančić*, Zagrebačke zajednice tehničke kulture *Oton Kučera*, Pučkog otvorenog učilišta Zagreb *Albert Bazala*.

Tako je peti naš član koji je primio tu nagradu. To priznanje za za životno djelo u 2010. godinu primilo je četvero naših članova: akademik Nenad Cambij, maestro Josip degl Ivellio, prof. dr. sc. Paula pl. Durbešić i prof. dr. sc. Petar pl. Grisogono.

Time dokazujemo da smo Udruga zaslužnih ljudi, svaki u svojoj djelatnosti.

Radosna vijest

Imamo još jednu radosnu vijest. Naša aktivna članica Katarina pl. Portada vjenčala se ove godine u crkvi Sv. Vinka.

In memoriam

Na žalost svake godine donosimo i rubriku *In memoriam*. U ovom razdoblju ostavila su na čak četiri člana:

Jadranka pl. Vusio,	(1960.–2013.)
Mike pl. Vucelić,	(1930.–2012.)
Vladimir pl. Alaupović i	(1945.–2012.)
Velimir pl. Valjak.	(1949. – 2012.)
- Tako su umrla 33. naša člana.

Naputak autorima

Općenito

Časopis Glasnik glasilu je Hrvatskoga plemićkog zbora (HPZ) s recenzijom, u kojem se objavljuju znanstveni i popularni radovi iz povijesti. Osim znanstvenih i popularnih radova objavljuju se: kratka znanstvena priopćenja, pregledni članci, stručni i popularni radovi, komentari, pisma uredništva i uredništvu, bibliografije, biografije, prikazi knjiga te izvještaji o radu HPZ.

Autori su odgovorni za iznijete činjenice u radu.

Format časopisa je B5, pismo Times New Roman.

Adresa uredništva / Editorial Office Address

Hrvatski plemićki zbor / Croatian nobility association

Teslina 13/1 Zagreb, Hrvatska, Croatia

uredništvo@plemstvo.hr

Tekstovi

Tekstovi trebaju biti napisani koncizno i pregledno na hrvatskom jeziku ili na nekom od svjetskih jezika, prvenstveno engleskom jeziku (u skladu s UK engleskim pravopisom). Rukopisi se pišu s pomoću tekst procesora Microsoft Word for Windows i treba ih poslati na CD-R ili DVD-R mediju poštom ili e-mailom kao privitak.

Ilustracije, slike i grafikone poslati na posebnim stranicama u JPG ili TIFF formatu, ne u tekstu, ali opise navesti na mjestu gdje bi se trebale nalaziti.

Poželjan opseg teksta sa svim prilogima jest do najviše 16 stranica A4 formata s marginama 2,5 cm i dvostrukim proredom, pisan u fontu Times New Roman veličine slova 12.

Koristiti Međunarodni sustav jedinica (SI sustav).

Preporučeni oblik teksta

Prva stranica sadržava: naslov rada, ispod njega su puna imena i prezimena autora, poštanske i elektroničke adrese i naslovi institucija autora.

Druga stranica jest stranica sažetka. Sažetak je na jeziku članka do 1500 znakova s prazninama i piše se u jednom odlomku. Uz sažetak se dodaje do deset ključnih riječi. Ako je članak na hrvatskom jeziku za: naslov, sažetak, ključne riječi, sve podnaslove, opise slika te naslove tablica, treba priložiti i prijevod na engleskom jeziku i obrnuto.

Tekst treba paginirati desno dolje.

Kratice i simbole koji nisu inače uobičajeni objasniti u napomeni ispod teksta.

Datumi se pišu isključivo arapskim brojevima: 11. 9. 2008.

Navodi literature u tekstu citiraju se prezimenima autora i godinama kao u primjerima: (Dujšin, 1938.; Bajić Žarko i Mladineo, 2011.; Šimunković i sur., 2009.)

Literatura se piše abecednim redom. Navesti sva prezimena autorâ te inicijale imena, naslov članka, ime časopisa, godinu tiskanja, svezak i broj časopisa te prvu i zadnju stranicu.

Članak:

KARBIĆ, D. 2006. Plemstvo-definicija, vrste, uloga. Povijesni prilozi 31: 11-21.

knjiga:

GAZZARI, Ž. 2002. Tragovima Slavogosta. Književni krug Split, 112.

Članak u većem djelu:

DUKIĆ, D. 1998. Gazarović Marin. U: Macan, T. (ur.) Hrvatski biografski leksikon, E- Gm. Leksikografski zavod M. Krleža, Zagreb. Sv 4.: 623-624.

Članak u elektroničkom časopisu

CARTWRIGHT, J. 2007. Big stars have weather too. IOP Publishing PhysicsWeb. <http://physicsweb.org/articles/news/11/6/1>. Preuzeto 26. lipnja 2007.

Tablice pisati u istom programu kao i tekst. Trebaju stati na stranicu A4 te podnijeti smanjenje na B5.

Služiti se tabulatorom, a ne komandom «table tool». Opise tablica pisati iznad tablica.

Slike, crteže, grafikone i fotografije označiti kao slika i numerirati arapskim brojevima redom s opisom ispod slike.

Svi prilozi trebaju biti u konačnom obliku za tisak, visoke grafičke kompjutorske rezolucije (minimum 500 dpi), ali koristiti grubi raster za popunu površina. Za legende koristiti pismo Ariel, ne manje od 10 pt.

Zaključni naputci

Uredništvo pridržava pravo da rukopis prilagodi hrvatskom jezičnom standardu, odnosno standardu svjetskog jezika na kojem je članak napisan te formi uobičajenoj u časopisu.

Autori trebaju osigurati dopuštenje korištenja materijala na kojima postoji autorsko pravo trećih osoba.

Članci se tiskaju u boji i objavljuju se na web stranici u boji.

Uređeni i prelomljeni tekst poslat će se prije tiskanja na uvid prvom autoru.

Prvi autor dobiva CD s člankom u PDF formatu i jedan primjerak časopisa.

Tiskanjem članaka sva autorska prava prenose se na Hrvatsko plemićko društvo.

Članovi Hrvatskog plemićkog zbora dobivaju časopis besplatno ako su podmirili članarinu.

Časopis izlazi kao godišnjak.

Godišnja pretplata za časopis iznosi 100 kn.

Članci koji ne slijede ove upute bit će vraćeni autorima.